

Eskiçağda Grek Kadının Toplumsal Yaşantısı

Das Soziale Leben der griechischen Frau in der Antike

Ayşe Gül Akalın

Özet

Ege havzasında İÖ 6 binlere kadar uzanan arkeolojik belgelerle anaerkil toplumsal yaşam içinde yansımalarını bulduğumuz Grek kadını, İÖ 13. yy sonlarında başlayan kavimler göçü devamında patrial düzenin bir parçası olmuş ve bu düzenin kendine sunduğu olanaklarla toplumsal yaşama katkıda bulunmuştur. Farklı yerlerden ele geçen arkeolojik belgeler her dönem için değişen oranda kadının durumu konusunda fikir yürütmemize izin verseler de, özellikle Arkaik ve Klasik dönemler için direkt bilgi sunan yazılı belgelerin büyük kısmı Atina'ya aittir. Solon ve Perikles döneminde çıkarılan yasalar sıradan kadının Gynaikonitis'ten dışarı çıkmasına fırsat tanımazken, aristokrat ve fakir kadınlar dışarıdaki hayata katılıp kısmen daha özgür bir yaşam sürmüşlerdir. Hellenistik dönemle, kosmopolit yapı ve devletler arasındaki sınırların kalkması Grek kadının da büyük ölçüde özgürleşmesine olanak sağlamıştır. Hatta bu dönemde kraliyet ailesinin kadınları bizzat politikanın içinde yönetici olarak aktif rol oynarken, sıradan kadınlar da yeteneklerini dışarıda kullanma olanağına kavuşmuş ve kendileri için açılan okullarda eğitim bile görmüşlerdir.

Zusammenfassung:

Die griechische Frau, die in archeologischen Funde, die so weit bis 6 jh.v.Chr im aegaeischen Gebiet zurückgehen, im patriarchischen sozialen Leben reflektiert wird, ist nach der Völkerwanderung am Ende des 13 jh.v.Chr ein Teil der patriarchischen Ordnung geworden und hat mit den durch diese Regelung angebotenen Gelegenheiten zu dem sozialen Leben beigefügt.

Obwohl die archaeologische Belege von verschiedenen Gebieten uns eine Idee über den Status der Frau, die sich in jener Periode ändert gibt, gehören die meisten der schriftlichen Quellen die direkte Informationen über die archaische und klassische Zeiten dem Staat Athen. Der Gesetze in der Solon und Perikles Zeit machten es unmöglich für die Frau das Gynaikonitis zu verlassen, wobei aber die aristokratischen und armen Frauen sich in das Leben ausserhalb der Gynaikonitis teilgenommen und teilweise freieres Leben geführt haben. Die kosmopolitische Konstitution und Abraeumung der Grenzen zwischen Staaten in der hellenistischen Periode hat der griechischen Frau eine grosse Freiheit gegeben. In dieser Periode hatten die Frauen der Adel Familie sogar aktive Rolle als Verwalter in der Politik und die bürgerlichen Frauen hatten die Möglichkeit ihre Begabungen ausserhalb des Hauses zu nutzen und in die Schulen die für sie geöffnet wurden, zu studieren.

Son yılların ilgi gören araştırma konusu kadın, farklı bilim dallarında her yönüyle ele alınmaktadır. Sosyal ve insani bilimler alanında ise kadının günümüz toplumlarındaki yeri ve yaşantısı farklı yorum ve bakış açılarıyla ortaya koyulmaktadır. Özellikle demokratik toplumlarda siyasi haklarını almış ve her geçen gün artan sayılarıyla ekonomik özgürlüklerini kazanmakta olan kadınlar, toplumsal hayatın tüm alanlarında erkeklerle paylaşım ve bölüşüm

konusunda taleplerini arttırmaktadırlar. Bu olayın politik boyutunu ifade eden "Feminizm" hareketi birçok dalda kadın üzerine araştırmaların yoğunlaştırılmasında başlıca etken olmaktadır.

Arkeolojik araştırmalar ve filolojik çalışmalarla her geçen gün yeni bir belgenin ortaya konulması, kadının Eskiçağ tarihinde farklı uygulamadaki konumunu anlamak yolunda yeni bilgi ve yorumları gündeme getirmektedir. Bizim çalışmamızın konusunu Kıta Yunanistan ve Ege Havzası başta olmak üzere Grek Uygarlığının yayıldığı alanlarda, İÖ. 3.bın-İÖ 1. yy periodunda yaşamış Antik Grek Kadını oluşturuyor. Bu çalışmadaki amaç mevcut yazılı filolojik ve yazısız arkeolojik belgelerden de yararlanarak, son yıllarda yapılan farklı ekollere ait sosyal tarih çalışmalarıyla Antik Grek Uygarlığında kadına dair ortaya koyulan bilgileri gözden geçirmektir.

Grek kadınına ilişkin en eski belgeler İÖ. 6-3. binlere aittir. Bunların başlıca örnekleri Kykladlar'da ve Girit'de yapılan arkeolojik kazılarda bulunmuş olan kadın figürinleridir¹. İdol olarak adlandırılan çoğunluğu mermerden yapılmış yoğun biçimde Paros ve Naksos'dan bulunan bu figürinlerde kadınlar göğüs ve kalça gibi üreme organları ön plana çıkartılarak tasvir edilmişlerdir, öyle ki bir kısmında bu organlardan başka baş bacak gibi kısımlar bile yoktur². Bu görünüşleriyle idollerin doğurganlık yetisine sahip kadının doğayla özdeş tutularak, bereketin simgesi oldukları kabul edilir (bkz resim I ve II).

İkinci binlerden başlayarak Minos uygarlığının ana merkezi Girit'te Minos kültürü etkisinde Kykladlar'da ortaya çıkartılan kalıntılar kadınların önemli ölçüde toplumsal yaşama katıldıklarını gösteriyor. İÖ. 1650'lere tarihlendirilen Kykladlar'dan Thera'daki örnekler Akrotiri yapı komplekslerinde bulunmuştur³. Bunlar arasında olasılıkla ritüellerde hizmet etmekte olan göğüslerini açıkta bırakan elbiseler giymiş, uzun saçlı makyajlı genç kızlar⁴, elinde ritual için tütsü taşıyan giyinik ama saçları kazınmış kız çocuğu ya da "Genç Rahibe"⁵ ve üstlerinde yine göğüsleri açıkta bırakan elbiseleriyle olasılıkla bir bayram dolayısıyla biraraya gelmiş "Safran Toplayan Genç Kızlar" olarak bilinen kadın tasvirleri bulunmaktadır⁶. Bunların yanında kadınları yine Akrotiri'de iki ayrı kompozisyon halindeki duvar resimlerinde de izleyebiliyoruz. Örneklerden ilki yerleşimdeki günlük yaşamı⁷ konu alır. Bunda başlarında domuz dişinden tipik Miken miğferleri olan askerler, denizde yüzen erkekler, sığır ve keçilerini güden çobanların arasında bir çeşme

1. J. Sakellaris, "Early Art" ve C. Doumas, "Cycladic Art", *The Dawn of Greek Art*'da, 1994, s. 15 ve 37 vd.

2. Sakellaris-Doumas 1994, s.71-107; levha Kyklad idol örnekleri 38,39,41,43,45,47,55,60,71,7395,98 ve Girit idol örneği s. 80; levha 47

3. Doumas 1994, s.39 vd.

4. Doumas 1994, s.115,114; levha 107 ve 108

5. a.g.e s. 119; levha 113

6. a.g.e s.124-127; levha 117,118,119,120

7. W. Ekschnitt, *Die Kykladen*, 1993 s. 119, levha 42

binası ve burada sularını dolduran kadınlar tasvir edilmiştir. Kompozisyonadaki yedi kadından ikisi diğerlerine göre daha gösterişli, açık tenli ve başlarına testilerini almış yürüyorlar, bekleyenler kısa elbiseli kısa saçlı daha koyu tenlidir. Diğer grup duvar resminde ise denizde içlerinde birçok yolcunun oturup kürekçilerin çektiği büyük kayıklar ve bu yolcuları kıyıda, yerleşimlerdeki evlerden izleyen insanlar tasvir edilmiştir⁸. Bu insanlar arasında yine açık tenli, göğüsleri açıkta, diğer figürlerden büyük işlenmiş ve çok katlı yapı komplekslerinin en üst katında duran beş kadın torsosu seçilmektedir. Kayıkların içinde yer alan az sayıda kadın koyu tenli, kapalı elbiseler giymiş ve kısa saçlıdır.

1450'lere tarihlenen Girit'deki Knossos sarayına ait duvar resimlerinde de çeşitli olaylar içinde kadınlar tasvir edilmiştir⁹. Bunlar arasında olasılıkla dini bir kutlama sırasında boğa üzerinde gösteri yapan akrobatlardan biri kadındır¹⁰. Diğer örnekler arasında önu açık tören kıyafetleriyle dans eden genç bir kadınla¹¹ makyajlı, bakımlı genç kadın tasviri olan ünlü "Parisli Kız" portresi dikkat çeker¹². Bunların yanında Girit'deki bir başka yerleşim Hagia Triada'dan bulunmuş, İÖ 1400'lere tarihlendirilen lahit üzerindeki insanlar arasında kadınlar, çoğunluktadır¹³. Kısa kenarlardan biri üzerinde at arabası içinde genç iki kadın, diğer kısa kenarda bu kez bir Sfenks'in çektiği arabada başlarında taçlarıyla iki prenses görülmektedir. Uzun yan kenarlarda ise tanrıya kurban sunusunu içeren sahnedeki kadınlar, ki bunlar rahibe olarak yorumlanıyor, ellerinde kurban aletleri ve rytonlar taşıyor vaziyette tasvir edilmişlerdir (bkz. resim III).

Duvar resimlerinin yanında İÖ. 1600'lere tarihlenen Knossos'dan bulunmuş ellerinde yılan tutan, göğüsleri açıkta bırakan, kabarık etekli elbiseler giymiş, başlarında poloslarıyla tanrıça figürinleri, tıpkı duvar resimlerindeki kadınlar gibi işlenmişlerdir¹⁴. 1350'lere ait Palaikastro'dan bulunan bir terrakota grubu ilginçtir. Öyle ki bunda üç kadın el ele vermiş dans ediyor, ortalarında ise elinde kuş tutan ve olasılıkla dans eden bir başka kadın yer almaktadır¹⁵. Kadınların tümü duvar resimlerindeki gibi üstü dar kabarık etekli tören kıyafetleri giymişlerdir. Girit'den ele geçmiş kadınlarla ilgili bir başka buluntu grubu ise altın mühürlerdir¹⁶. Bunların üzerinde tören elbiseleriyle yüzleri işlenmemiş kadınlar yer alır. Bunların bazılarında yanındaki hayvanlar, bitkiler ve yapılarla işlenmiş tanrıça olarak yorumlanan

8. a.g.e , s. 120, levha 38 ve Doumas 1994, s. 120, levha 114-115

9. E.S. Sakellarakis; "Minoan Art", *The Dawn of Greek Art*'da, 1994, s.140 vd.

10. Sakellaris 1994, s. 206-207, levha 90

11. a.g.e s. 210, levha 98

12. a.g.e s. 211, levha 99

13. a.g.e s. 212-213, levha 95, 96, 97

14. Sakellaris 1994, s.188-189, levha 59,60

15. a.g.e s. 160, levha 26

16. a.g.e s.139 ve s.200-201, levha 79,80,81

kadınlar ve onlara hizmet eden tören kıyafetleri giymiş ölümlü kadınlar görülmektedir.

İkincibin yılın ikinci yarısından itibaren ise Minos kültürünün yanında kendini göstermeye başlayan Miken kültürünün yayıldığı alanlarda ele geçen buluntu ve kalıntılarda da kadın tasvirleri görülür¹⁷. Örnekler arasında ilkin Miken'de Girit ve Kykladlar'dakilere göre daha ilkel tarzda İÖ 1300'lere tarihlenen terrakota idollerle karşılaşmaktayız. Bunlarda kadınlar uzun elbiseler giymiş iki ellerini yukarı kaldırmış ama elbise üzerinde göğüsleri özellikle belirtilmiştir¹⁸. Bir başka heykelcikte, önceki örneklerden alışılmadık şekilde yanyana oturmuş iki şişman kadın ve kucaklarında bir erkek çocukla tasvir edilmişlerdir¹⁹.

Hellas'daki duvar resimleri için ise merkezler Mykenai ve Tyrins'dir. İÖ1300'lere tarihlenen Mykenai duvar resimlerinde, Thera ve Girit'tekilerle aynı tipte göğüsleri açıkta bırakan elbise giymiş, saç tuvaleti ve makyajıyla bakımlı kadınlar²⁰, aynı tipte başında polos olan bir rahibe²¹ ve elinde yılan tutan "Mykenai Leydisi" olarak adlandırılan tanrıça tasviri vardır²². Buradaki diğer bir buluntu grubuysa mühür olarak kullanılan altın yüzükler ve yarı değerli taşlardan yapılmış yüzük taşlarıdır²³. İÖ 1500-1400'lere tarihlenen buluntuların üzerinde Girit'tekilere benzer ama yüzleri de işlenmiş hayvanlar ve bitkilerle beraber tasvir edilen tanrıçalar ve rahibeler görülür²⁴.

Girit, Kykladlar ve Hellas'daki figürinler, mühürler ve duvar resimleri üzerinde yer alan tüm bu kadın tasvirlerinden edinilen izlenim; bu dönemde Ege havzasında anaerkil bir yapı ya da en azından anaerkil ağırlıklı dini inanışın geçerli olduğudur. Üstelik eserlerin ait oldukları c.a İÖ.1600'lerden İÖ.1300'e uzanan geniş periyotta tasvirler neredeyse hiç değişmeksizin süreklilik göstermektedirler. Buna göre en azından bu zaman dilimi için Ege havzasında anaerkil düzenin getirdiği serbestiyle, kadının da erkekler gibi dışarıdaki hayata katıldığı söylenebilir. Kadınlar kült işleri başta olmak üzere, kutlamalarda görev almış, rahibelik yapmış, kendi aralarında ritüeller düzenlemiş ve akrobatlık gibi işleri üslenmişlerdir. Duvar resimlerinde çoğunlukla tasvir edilen, ritüellerde görev yaptıkları şeklinde yorumlanan kadınların hepsi bakımlı, üzerlerinde zengin takılar taşır. Bu kadınları giydikleri göğüsleri açıkta bırakıp kalçaları ortaya çıkaracak şekilde belleri sıkın, pratik kullanımı olmayan elbiseler ise tanrıça tasvirlerinde de görülmektedir. Bu yönüyle bunları giyen kadınların ana tanrıça kültüne hizmet veren rahibeleri mi, ya da belli zamanlardaki ritüellere katılan sıradan kadınlar

17. S. Iakovides, "Mycenaean Art", *The Dawn of Greek Art*'da, 1994, s.221 vd

18. a.g.e s. 240-241, levha 14-15

19. a.g.e s. 244, levha 20

20. Iakovides 1994, s. 234, levha 7

21. a.g.e s. 235, levha 8

22. a.g.e s.235, levha 9

23. a.g.e s. 225 vd.

24. a.g.e s. 284-291, levha77, 81,84, 87

mı, yoksa her kadının aslında tanrıçadan pay biçilerek canlı idol olduğu mu vurgulanıyor, buluntular bunun cevabını henüz vermiyorlar. Buluntular ayrıca kadınlar arasında bir hiyerarşinin olduğuna da işaret ediyorlar. Dini törenlere katılanlar ve Palaikastro lahtinde de görüldüğü gibi o dönemde ancak asillerin kullandığı arabanın içinde bulunan kadınlar büyük olasılıkla aristokrat kadınlardır. Ama bunların yanında Thera'daki duvar resminde çeşme sahnesinde görüldüğü gibi kısa elbiseli daha koyu tenli, gösterişsiz halktan kadınlar da mevcuttur. Son olarak ele alınan yanında Mikenai'dan bulunmuş birbirine sarılmış oturur vaziyette iki çıplak şişman idol, kucaklarındaki erkek çocukla belki de anaerikil düzen içinde ataerikil yapının sızmaya başladığına işaret eder bir vurgu taşıması açısından ilginçtir.

İÖ. 1400 civarlarında Miken kültürüne ait önemli bilgiler veren arkeolojik buluntular şüphesiz "Linear B" tabletleridir. Okunabilmiş bu belgeler Miken dünyasına ilişkin sosyal tarih alanında yeni yorumlar yapılmasına olanak sağlamıştır. Büyük grubu Pylos'tan bulunmuş Linear B tabletlerinde yer alan tekslerde geçen a-ta-na po-ti-ni-ja = Atanas potnia yani "Atina'nın sahibesi", e-re-u-ti-ja=Eleuthia doğum tanrıçası, te-o-jo do-e-ra= thehoio dohelai kadın tapınak köleleri olarak Grekçe asıllarına karşılık geldiği saptanmıştır²⁵. Bu Klasik Grek dünyasındaki tanrıçaların zaten Miken dünyasının anaerikil düzeninde var olup, büyük önem taşıdıklarını gösteriyor. Öyle ki ilerde Grek dünyasına hakim Zeus gibi bir erkek tanrının varis olarak neden Atina gibi bir dişil tanrıçayı ilan etmek zorunda kaldığı daha iyi anlaşılabilir.

13. yy'la gelindiğinde ise Hellas başta olmak üzere Ege ve Akdeniz havzasında birbirinin ardılı önemli olaylar olmuştur. Bu Balkanlar'dan Hellas'a inen içinde büyük grup halinde Dor'ların bulunduğu göç hareketidir ki bu hareket Hellas'dan başlayarak, Thrakya ve adalar üzerinden yerleşik halkların yer değiştirmelerine neden olmuştur²⁶. Bu geçişler yaşam geleneklerinin de yeni coğrafyalara taşıyıp bazı yerlerde söğürülmesi, bazı yerlerde söğürmesi ve bazı yerlerde de eski düzenle uzlaşmasıyla sonuçlanmıştır. Bu olayı anlamak için en çok dindeki yansımaları başvurulmaktadır. Söz konusu çalışmalarda tanrıçalarla tanrılar arasında geçen mücadelelerin, ataerikil ve anaerikil toplum düzenlerinin birbiri üzerine çıkma göstergesi olduğu çok taraftar bulan bir yaklaşımdır. Grek toplumu için de bu mücadeleyi bize direkt anlatan kaynak İÖ.13. yy sonlarına tarihlenen olası bir Troya savaşını ile devamındaki kolonizasyonu konu alan Homeros'un İlyada ve Odyssea adlı eserleridir²⁷. Her iki destanda da kadınlara neredeyse erkekler kadar yer verilmiştir. Tanrıçaların yanında önemli roller oynayan ölümlü kadınlar anlatımlarda karşımıza kralların, önderlerin eşleri, kızları anneleri olarak çıkarlar. Bunlar arasında İlyada'da Hektor'un karısı, Andromakhe sadık, şevkatli, kadere boyun eğen fedakar bir kadın, Priamos'un annesi Hekabe, Phyrigyalı olarak nitelendirilip ana tanrıçadan pay biçilen soylu atak ama bahtsız bir ana, Priamos ile Hekabe'nin kızları Kassandra geleceği gören ama kendine kimseyi inandıramayıp felaketlerin acısıyla yaşayan bilici bir kadın ve uğruna savaşın yapıldığı Menelaos'un

25. F. Gschnitzer, *Griechische Sozialgeschichte*, 1981 s. 14-15

26. R. Osborne, *Greece in the Making 1200-479 BC*, 1996, s. 35 vd.

27. Homeros, *İlyada ve Odyssea*, (çev. A. Erhat-A. Kadir), 1984

karısı, Paris'in sevgilisi güzel Helena ise ihanet eden ama aynı zamanda bu ihanetinin altında ezilen bir kadın tipi olarak ana rolleri oynarlar. Yetkiler erkeklerin elinde olmasına rağmen tüm bu kadınlar güçlü ve söz sahibidirler, öyle ki Priamos gibi bir kral bile zaman zaman karısı Hekabe'ye danışmakta ve Hekabe ona ağır uyarılarda bulunmaktan çekinmemektedir²⁸. Kadınlar erkek kahramanların annesi olarak büyük saygı görürler ki destanda hep "ulu ana" değimiyle anılmaktadırlar²⁹. Bu kadınların kişilik özellikleri yanında aristokrat yaşam düzenleri içinde evlerinin hanımları oldukları burada çekip çevirdikleri bu evin içinde kendilerine hizmet eden diğer kadın köleler, hizmetçiler, kahyalar, süt annelerle birlikte yaşadıkları izleniyor. Bu ev içinde ise günlük ana uğraşlarının kumaş dokumak ve elbise dikmek olduğu da sık sık vurgulamaktadır³⁰. Destandaki "derin kuşaklı", "gergin elbiseli", "derin göğüslü" detaylı tasvirlerden bu kadınların Girit fresklerindeki andırıcısına giyindikleri ve "güzel lüleli", "güzel örgülü" "gül kokulu" gibi tanımlarla da bakımlarına önem verdikleri anlaşılmaktadır³¹. Bunların yanında kadınların krallıklar arası politik uzlaşmalar için kurulan akrabalıklarda bir araç olarak görüldükleri³², fakat gelin alınırken de damat tarafından değerli armağanlar verildiği dikkat çekmektedir³³. Bunların yanında başrollerdeki kadınlar erkeğin tek karısı gibi gösterilmelerine rağmen, Agamennon ve Akhilleus örneklerinde görüldüğü gibi içinde bir zamanlar başkalarıyla da evli olan kadınların yer aldıkları haremle de söz konusudur³⁴. Odysseia'da ise baş roldeki kadın Odysseus'un karısı Penelopeia'dır. Güzel ve zeki bir kadın olduğu kadar, iyi otoriter bir anne, sabırlı sadık bir eş, soylu ve iffetli bir kadın olarak tasvir edilmektedir. Penelopeia Odysseus gidince kaynanasının da oturduğu evin ve servetin tek yöneticisi olmuş ve bunları tüm zorluklara rağmen elinde tutmuştur³⁵. Homeros destanlarının ardından tanrılar panteonu ile ölümlülerden ve onların günlük yaşamlarından bahseden Hesiodos'un eserleri gelir³⁶. Biçem ve içerik açısından ele alınan Hesiodos'un eserinin Homeros'unkinden 200-100 sene sonrasına ait olduğu savunulmaktadır³⁷. Fakat Hesiodos hem İşler ve Günler hem de Theogonia'sında tanrıçalara pek dil uzatamamakla birlikte ölümlüler dünyasındaki ataerkil düzen içinde kadınları çoğunlukla olumsuz yönleriyle ele alır ve onlardan mümkün olduğunca sakınılması gerektiğini abartılı ve aşalayıcı sözlerle vurgular³⁸ (thegon. 370-38 ve 585-610). Tüm bu eserlerde en azından aristokrat kadınların sadece savaşmakla uğraşan erkekler yanında zeka ve

28. Hom. İI. XXIV 193-216

29. Erhat 1994, İlyada çevirisi, giriş s.57

30. Örn. İI. III 125, VI 490, XXII 440, XXII 510

31. Erhat 1994, İlyada çevirisi, giriş s.56

32. Örn. Kassandra'nın Othrynteus'a nişanlandırılması İI. XIII 365-369

33. Örn. Hektor'un Andromakhe için verdiği değerli armağanlar İI. XXII470

34. Örn. İI. I 180-184, II 225-235

35. Örn. İI. II. 120-128

36. Hesiodos, Thegonia -İşler ve Günler (Hesiodos Eseri ve Kaynakları, çev. S. Eyüboğlu-A. Erhat), 1977

37. Eyüboğlu- Erhat, 1977 s. 1-2

38. Hes. theog 585-610 ve erg. 370-375

beceriklilikleriyle neredeyse onlarla aynı konumda oldukları gündelik hayatta evdeki yönetici ve anne işlevleriyle daha aktif bir hayat yaşadıkları anlaşılmaktadır. Ana erkil düzenin izlerini taşıyan toplum yapısı içinde hala güçlü konumda olan kadınların haklarını korudukları hatta kıvrak zeka ve becerileriyle erkekler dünyasını arkadan yönlendirdikleri bu yönleriyle de onları korkuttukları anlaşılmaktadır. Sözlü edebiyat geleneğinde yer almış bu eserlerin herne kadar İÖ. 8. yy sonrasında yazıya geçirildikleri bilinmekte ise de ³⁹ içerikleriyle İÖ 2. binlerin başlarına kadar uzandıkları kabul edilmekte ve o dönemin toplum yapısına ışık tutan kaynaklar olarak kullanılmaktadırlar.

İÖ 8.yy sonu-İÖ 6.yy periodu Arkaikçağ olarak kabul edilir. Bu dönemde Ege havzasında yaşayan halklar yaşadıkları yerlerin sınırlarını belirleyerek, bu sınırlar içinde politik düzenlemelere gitmişlerdir⁴⁰. Birbirinden ayrı bu küçük krallık ya da oligarşik yapılanmalı devletçikler İÖ 7 yy'da kolonilerin kurulmasıyla bazı değişikliklere sahne olmuşlardır⁴¹. Kolonizasyonla erişilen yeni kaynakların kullanılması, üretimdeki artış ve ticaret ilişkisi toplumda asiller yani yönetenler ve sıradan, hizmet eden yani yönetilenler yanında yönetilmeye müdahale eden yeni bir sınıfın doğmasını gündeme getirmiştir. Bunun yanında artan nüfusla kullanılan toprakların yetersizliği gibi paylaşım ve veraset, üretim ve vergi eşitsizliğinden doğan sorunlar da ortaya çıkmıştır. Bu gelişen olaylar ayaklanmalarla sonuçlanmış yeni hak arayışları, yönetici aristokratlar bazında halka yeni haklar tanınmasını zorunlu kılmıştır. İlk sınıflar arasında dengeyi kuracak, herkesce kabul gören "Tyran" olarak adlandırılan yöneticiler seçilmiştir⁴². Ardından Girit'de Gortyn'de⁴³, Lokroi'da Zaleukos⁴⁴, Lesbos'da Pittakos⁴⁵ ve Atina'da Drakon⁴⁶la başlayıp Solon'la⁴⁷ devam eden yasal düzenlemeler yapılmıştır ki bunlar Hellas'da demokrasinin ilk basamakları olarak kabul edilir. Atina'da Peisistratos⁴⁸ ve Kleistenes⁴⁹le geliştirilen yasalar ve her geçen gün çeşitli meclislerin kurulmasıyla yapılandırılan yönetim İÖ 6 yy sonlarındaki Pers tehdidinin yarattığı ikinci büyük karmaşaya kadar gelişerek işlemiştir. Sparta'da ise aynı tarihlerde yönetimde farklı bir toplumsal düzen ve insanlar arasında daha eşitlikçi yapı söz konusudur⁵⁰. İÖ. 5. yy'la gelindiğinde ilkin Pers savaşları ardından İÖ 431-404 periodunda Hellas içindeki devletlerin arasında

39. Osborne, 1996, s. 137

40. W. Schuller, *Griechische Geschichte*, 1980 s. 11 vd

41. a.g.e, s. 13

42. Osborne 1996, s. 192 vd.

43. Schuller 1980, s. 15

44. Osborne 1996, s. 189

45. a.g.e, s. 188

46. Schuller 1980, 15 vd

47. a.g.e, s. 20 vd.

48. Schuller 1980, s. 16 vd. ve Osborne 1996, s. 216

49. Osborne 1996, s. 295 vd.

50. M. Clauss, Sparta, 1983, s. 116-138

başlayıp tüm Ege havzasına yayılan Peleponnesos savaşları⁵¹ halk bazında huzursuzluk ve karmaşaya neden olmuştur. Özellikle ülke savunması gibi görevler yönetici tabakasının sivil halktan beklediği bir özveri olduğu için yeni hakların verilmesi ve bunun için de düzenlemeler yapılması gündeme gelmiştir. Bu dönemin ünlü ismi ise Atinalı devlet adamı Perikles'dir. İÖ. 462'de başa geçen Perikles'in, koyduğu yasalarla demokrasiyi geliştirip demokratik "Atina Polisi" modelini yarattığı kabul edilir⁵². Peki Arkaik ve Klasik dönem boyunca yaşanan tüm bu sosyal-politik olaylar içinde kadının rolü ve durumu nedir?

Atina demokrasisinin aslında birçok yönüyle günümüz demokrasi kavramıyla benzeşmediği açıktır. Öyle ki Atina tüm yöneticileriyle bir erkek devleti olup kadınların bu demokrasi içinde doğrudan yer almadıkları görülür⁵³. Kadınlar için koyulmuş olan yasalar ise onlara yeni haklar vermek için değil erkeklerin hakimiyetinde olan oikosları korumak ve devamını sağlamak içindir. Yani oikostaki rolüyle kadın ancak bu devlette dolaylı biçimde yer almaktadır⁵⁴. Aristoteles⁵⁵, Platon⁵⁶ gibi filozoflar kadınların toplumda en az erkekler kadar işlevsel olduklarını ama politikanın ancak erkek işi olabileceğini söylüyorlar. Atina'da vatandaşlık da ilk etapta Atinalı erkeklerin hakkıydı. Perikles zamanında kadınlar ancak Atinalı, özgür ve vatandaş bir ebeveyninden doğmuş devamında da vatandaş bir eşe sahipse vatandaş olabiliyorlardı⁵⁷. Yine de kadının vatandaşlığı erkeklerin sahip oldukları hakları kullanma anlamına gelmiyor ancak bir Atina oikosu için yasal erkek varis üretme misyonunu üstlenmek anlamı taşıyordu⁵⁸.

Hem İÖ 6. yy başındaki Solon⁵⁹ hem de İÖ 6. yy sonlarındaki Kleisthenes⁶⁰ dönemine ait yasalarda çocukların vatandaşlık hakkı almaları konusunda anlaşılmayan bir çok nokta vardır. Vatandaş olmayan bir anneden doğmuş çocuğu evlat edinmek bazı koşullarda legal sayılıyor olmalı ki İÖ 6 yy. sonlarında aristokrat kökenli olasılıkla da Hetaira olan Thrakialı bir kadından doğmuş Themistokles gibi evlatlık olan bir tyran örneği mevcuttur⁶¹. İÖ. 403/2 Perikles'in vatandaşlık yasalarında Atina'da vatandaş olan bir erkeğin Atinalı olmayan bir kadınla yasal olarak evlenmesine izin verilmemesine rağmen varis konusunda bazı çözümler bulunmuştu. Eğer bir

51. Thuc, II.1 vd ve Schuller 1980, s. 31

52. Schuller 1980, s. 18

53. A.H.M Jones, *Athenian Democracy*, 1986 (3) s. 3 ve 43

54. W. Schuller, *Frauen in der griechischen und römischen Geschichte*, 1995 s. 61

55. Aristoteles, *Polika*, cev: M. Tunçay, I.12

56. Platon, *Devlet*, cev: S. Eyüboğlu-A. Cimcoz, 455 b

57. W.K Lacey, *Die Familie im Antiken Griechenland*, 1983 (2) s. 107 ve B. Vivante, "Women in Greece", *Womens Role in Ancient Civilizations*, 1999 s.232

58. Lacey 1983, s. 105

59. Osborne 1996, s. 220vd ve 226

60. a.g.e s.294 vd

61. Plut. Them 1.1, TLG cd rom.

adamın yasal karısından bir erkek çocuğu yoksa mirasçı olarak başka bir kadının çocuğunu evlat edinebiliyordu. Ancak bu kadının özgür bir kadın olup bir Hetaira, fahişe ya da köle olmaması gerekiyordu⁶². Bu yasalarla amaç neslin ve oikos'un devamı sağlamaktı. Peloponnesos Savaşı döneminde İÖ. 413'deki Sicilia bozgunundan sonra ise Atina'da vatandaş olmak için çocukların anne ve babalarının yasal olarak evli olmalarından vazgeçilmiştir⁶³. Bu zorunluluk savaş sonucu erkek nüfusun azalmış olmasından doğmuştur. Böylece bir vatandaş erkeğin sadece karısından değil, kapatması olan diğer özgür kadınlardan da sahip olduğu çocuklara vatandaşlık verilmeye başlanmıştır. Bu durum aslında Atina'nın oikos anlayışına ters düşmekle birlikte askere ihtiyaç duyulduğu ve askerlerin de ancak vatandaş olan erkeklerden seçildiği için kaçınılmaz bir uygulama olmuştur. Görülüyor ki Atina'da kadınların hak ve statüleri ancak erkeklerin devletinin devamını sağlayacak erkek neslinin üremesini kolaylaştırmak adına genişletiliyordu. Bunun paralelinde yeni olanakların istismar edilmesi ve bu yolla kadınların daha özgür kılınmasını engellemek için önlemler de alınıyordu. Örneğin İÖ.4. yy'da yaşamış Atinalı politikacı Apollodoros'un İÖ. 343 de verdiği Neaira olayını eleştiren bildirisinde Atina'da bu tarihlerde kadınlarla ilgili geçerli olan ve dikkat edilmesi gereken kurallardan bahsetmektedir. Demosthenes tarafından kaleme alınmış bu bildiride⁶⁴ eğer bir adam eşinden sonra metresi ile evlenirse bu kadının ve bunun doğuracağı çocukların vatandaşlık hakkına sahip olmaması gerektiği söylenmektedir⁶⁵. Devamında, yabancı bir erkeğin de anne babası vasıtasıyla vatandaşlık hakkına sahip bir kadınla evlenmesinin yasak olduğu geçmektedir⁶⁶. Eğer bunlara uyulmazsa kadın için ceza kölelik, erkek için ise çok ağır paralar ödemek olduğu bildirilmektedir

Atina'nın tek başına Grek dünyasındaki uygulamaları temsil edemeyeceği açıktır ama Atina dışındaki yerlerde kadınların durumu aydınlatacak gün ışığına çıkarılan belgeler ise henüz az sayıda ve dağınıktır. Bunlardan Sparta'ya ait kayıtlarda, Spartalılar'ın da yabancılarla evlenmedikleri ve her Spartalı ebeveynin doğan çocuğun Sparta vatandaşı olduğu geçiyor⁶⁷. İÖ 369'da da Spartalı kadınların Epameinondas'ın istilasına karşı ayaklanmaları da bu kadınların ülke yönetiminde etkin olduklarını düşündürüyor⁶⁸. Bunun yanında doğumda ölen kadınların, savaşta ölen erkekler gibi devlet hizmeti yaptıkları kabul edilerek bu durumun bir onur olarak belirtilmesi, kadınlara verilen önemi göstermektedir⁶⁹. Ayrıca kral Agis (İÖ 427-399) örneğinden anlaşılacağı gibi Sparta'da kadınlara mülk edinme hakkı tanınmış olmalı ki, bu kralın sosyal reform planlarını gerçekleştirmek için annesi ve kız kardeşinden

62. J. Redfield, "Homo Domesticus", *Der Mensch der griechischen Antike*'de, 1996, s. 207

63. Lacey 1983, s.115

64. S.B Pomeroy, *Goddesses, Whores, Wives and Slaves*, 1995. s.67

65. Demosth. LIV.112-113 TLG cd rom.California 1990

66. Demosth. LIX. 16-17 ve 38-42 TLG cd rom.California 1990

67. Clauss1983, s. 21 ve 143

68. Diod. XIII,18 TLG cd rom.California 1990

69. Pomeroy 1995, s. 36

para istediği bilinmektedir⁷⁰. Aristoteles ise Sparta'nın 2/5 i kadınlara ait olduğunu, hele 3. yy'la gelindiğinde ülke topraklarının yarısına sahip olduklarını belirtiyor⁷¹.

İÖ 5. yıla ait yazıt halinde ele geçmiş Gortyn şehrinin yasalarına göre de, bir kadının bir erkek çocuğunkine eşit hakları vardır⁷². Ama mahkemelerde kadınların şahitliği geçerli değildir. İÖ 600'lere ait Lokris'deki Zaleukos yasalarında⁷³ bazı kadınlara vatandaşlık hakkı tanınmıyor olsa gerek ki, bu kadınların görünüş ve ahlaki bakımdan kendilerini komik duruma düşüremeyecekleri, şehri gece terkedemeyecekleri, zina yapamayacakları, altın ve pahalı elbiseler taşıyamayacakları, eğer bunların tam tersini yapabilecekler varsa zaten bunların Hetaira oldukları belirtilmektedir⁷⁴. Batı Grek yerleşimlerinde kadınlara ne tür haklar tanındığı bilinmemekle birlikte Agrigentum örneğinde olduğu gibi güçlü ve kadınların toplumsal hayatta daha çok yer almış olma olasılıkları vardır. Öyle ki buradaki kadınlar İÖ.406'daki Kartaca savaşında erkeklerle beraber savaşmışlar, komşu yerleşimdekiler ise orduları için yiyecek içecek sağlama görevini üstlenmişlerdir⁷⁵.

Arkaik ve Klasik dönemler için kadınların hukuksal konumları yanında toplumsal yaşantılarına ilişkin bilgileri içeren yazılı belgelerin neredeyse tamamının yine Atina'ya ait olduğunu görmekteyiz. Bunlara göre Atina'da kız çocuklarının çocukluktan başlayarak erkeklerle aynı fırsatlara sahip olmadıkları izlenmektedir. Az sayıda kızın okuma yazma öğrendiğine işaret eden göstergeler varsa da⁷⁶ kızların hiçbir zaman oğlanlar gibi eğitim görmedikleri kesindir. Çünkü erkekler kadınların okuma yazma öğrenmelerine karşıydılar⁷⁷. Kızlar ancak küçükken anneleri, akrabaları ya da bazı kölelerden mitolojik hikayeleri ve dini ritüelleri öğrenirlerdi⁷⁸. Özellikle Ksenophon Atina'daki evlilik yaşına gelmiş kızların aşırı eğitimsizliklerinden yakınırken, evlendikten sonra kocaları tarafından eğitilmeleri gerektiğini söylemektedir⁷⁹. Platon ise bu durumun kadınların erkeklerden daha az yetenekli olmalarından kaynaklandığı savunmaktadır⁸⁰.

70. Plut. Agis, 7.5, TLG cd rom.California 1990

71. Aristot. pol. II.9

72. Schuller 1995, s. 81

73. Osborne 1996, s. 189

74. Lacey 1983, s. 217

75. Diod. XIII 89.3 v e 55.4, TLG cd rom.California 1990

76. Louvre Müzesinde bulunan İÖ. 5. yy ortalarına ait, Atina kırmızı figür bir lekytos üzerinde, elindeki rulo halindeki kitabı okuyan kadın tasviri yer almaktadır. Fotoğraf için bkz. Schuller 1995 s. 73, levha 20

77. Lacey 1983, s. 153

78. G. Cambiano, "Mensch Werden", *Der Mensch der griechischen Antike*'de, 1996, s. 107

79. Xen. Oikonomikos, III.11-15, TLG cd rom.California 1990

80. Plat. rep, 455e ve 456 c

Eğitim konusundaki istisna yine Sparta idi. Sparta'da kız çocuklar da erkek çocuklarla birlikte eğitim görüyorlardı. Kadınlara fiziksel açıdan sağlıklı nesiller yetişmesi için çok önem verilirdi. Okullarda kadınlar da erkekler gibi iyi beslenir, okuma yazma öğrenir ve tüm vücut eğitimlerini alırlardı⁸¹. Batı Anadolu'da İonia kıyılarında ise kız çocuklarına Aphrodit şerefine düzenlenen güzellik yarışmalarına katılmak, kutlamalarda, düğünlerde ve dini bayramlarda görev almak üzere lyra çalmak, dans etmek ve şarkı söylemenin öğretildiği bir çeşit eğitimin verildiği biliniyor⁸². Fakat ele geçen Attika kökenli tasvirli seramikler Atina'da da aynı türden eğitimin verildiğini düşündürmektedir⁸³.

Atina'da ender olarak iyi eğitim görmüş genç kadınlardan bahsedilebilir. Bunlar Hetairalarla kadın düşünürlerdir ve aynı kefeye koyulmuşlardı. Çünkü Hetairalar çoğunlukla akıllı ve eğitilmiş olurlar, kadın düşünürlerse en azından dışarıdan bakıldığında onlar kadar özgür bir yaşantı sürerlerdi⁸⁴. Perikles'in ikinci karısı Hetaira Aspasia⁸⁵ ve Hellenistik dönemde Hipparkhia⁸⁶ bu ender örneklerdir. Bunun yanında Grek dünyasının diğer yerlerinde yoğunken Arkaik ve Klasik dönem için Atina'dan hiçbir kadın şair çıkmaması dikkat çekicidir. Atina dışından ise 6. yy başında Lesbos' da yaşamış şair Sappo⁸⁷, Boiothia'daki Tanagra'dan Korinna⁸⁸, 5. yy. ortasında Peloponnesos'daki Sikyon'dan Praxilla⁸⁹, 4. yy ortasında Rodos yakınındaki Telos adasından Erinna⁹⁰ ve 4. yy'ın son çeyreğinden Peleponnesos Tegea'sından Anyte⁹¹ eğitilmiş kadınlar arasında bilinen isimlerdir.

Atina'da kadınlar hayatları boyunca "Kyrios" denilen bir erkeğin velayeti altındaydılar. Bu hamiler ilkin baba, erkek kardeş, koca sonra da yetişkin oğul oluyordu⁹². Kendilerine ait tek şey ise kocalarının denetiminde drahomaları-çeyiz paralarıydı⁹³. Kız çocuklar erkek çocuklardan, çocuk ölümleri

81. Clauss 1983, s. 103 vd.

82. Cambiano 1996, s.108

83. İÖ 440-430 a tarihlenen Phiale ressamının boyadığı, bir kırmızı figür Attika Phialesi üzerinde erkek ve kadın hocalardan dans etmeyi flüt çalmayı öğrenirken tasvir edilmiş genç kızlar mevcut ama bunun bir Hetaira eğitimi olması da olasıdır. Boston Museum of Fine Arts, Fotoğraf için bkz. G.M.A Richter, A Handbook of Greek Art, 1965, levha. 454

84. a.g.e s. 108

85. Plut, Per, 24,5, TLG cd rom. California 1990

86. M. Lefkowitz-M. Fant, *Women's Life in Greece and Rome*. A sources book in translation, 1993 s. 168 nr. 218 ref. Greek Anthology VII.413 deki epigram

87. a.g.e , s. 2-4

88. a.g.e, s. 4-5

89. a.g.e, s. 5

90. a.g.e, s. 5-6

91. a.g.e, s. 6-7

92. Vivante1999, s. 241

93. E. Friedell, *Kulturgeschichte Griechenlands*, 1988 (5), s. 226

bakımından daha arka sıradaydı, bu yüzden yaşı gelince babalar kızlarına koca arıyorlardı⁹⁴. Bu nedenle erkeklerin kadınlarla evlenmelerine kadınlara verilmiş bir şeref gözüyle bakılıyor olsa gerek ki kadınlar tüm baskılara katlanıyorlardı. Kızlar eğer koca bulmak istiyorlarsa drahomaları olmak zorundaydı aksi taktirde bir kızın bu konuda şansı yoktu⁹⁵. Drahome ise bellirlenen bir para miktarıydı, zenginlerde bu 2 talentle 80 mina arasında, sıradan halkta 20 ile 10 mina arasında değişiyordu. Drahome damada evlilik anlaşmasında nakit olarak veriliyordu⁹⁶ ama Keramaikos'daki bir örnekle görüldüğü üzere bazı durumlarda taksitlendirildiği de anlaşılıyor⁹⁷.

Eğer kızın babası ölmüş ve erkek kardeşi yoksa akrabaları bu drahomayı ödemekle yükümlüydüler. Evin eşyası da bu parayla alınıyordu. Eğer erkek nikahı bozarsa kadının drahomasını geri vermek zorundaydı⁹⁸. Çeyize kadının finansal garantisi gözüyle bakılıyordu ama yaşadığı müddetçe kontrolü kocasına verilmişti⁹⁹. Yine de kadının malı her zaman kocasınınkinden ayrı tutulmuştur. İlginçtir ki Solon yasalarında borçlarından dolayı bir adam ve çocukları köle olarak satılabilir ama karısı satılamazdı, çünkü kadın kocasının değil kendi ailesinin oikosuna aitti¹⁰⁰. Eğer koca karısından önce ölürse ve çocukları da yoksa, kadın bu drahomeyla evine geri gidiyordu. Eğer çocuk varsa bu paranın bir kısmı çocuklara bırakılıyor, onlar reşit olana kadar annelerinin veya koruyucularının kontrolünde kalıyordu¹⁰¹. Tekrar evlenen kadınlar tıpkı evlenmemiş olanlar gibi bir kez daha drahome ödüyorlardı¹⁰².

Atina'da eğer erkek varisi kalmayan bir oikos'da kadın tek varis ise oikos dağılmaz, yaşamına devam ederdi. Bu durumda oikos'a ait kleros'un mülkiyeti konusunda sorunları önlemek için bazı uygulamalara gidiliyordu¹⁰³. Öncelikle "Epikleros" olarak adlandırılan varis kadının, en yakın erkek akrabalarından biriyle evlenmesi gerekiyordu. Eğer kadın zaten evliyse ve erkek çocuğu yoksa kocasından boşanmak, evleneceği erkek akrabası da karısından boşanmak zorundaydı¹⁰⁴. Atina'daki Epikleroslar Girit'de Gordyn yasalarında "Patroioikos" olarak adlandırılmaktadır¹⁰⁵. Burada da kadınlar aynı şekilde, babası ve erkek kardeşi yoksa ya da ölürse en yakın erkek akrabası, genellikle amca yada erkek kuzeniyle evlendiriliyorlardı.

94. Lacey 1983, s. 111

95. Cambiano 1996, s.100

96. Lacey 1983, s. 112

97. Demosth. XLI.5, TLG cd rom.California 1990

98. Demosth. XLVII, 56-7, TLG cd rom.California 1990

99. Lacey 1983, s. 112

100. a.g.e, s. 130

101. Pomeroy 1995, s. 63

102. Demosth. XLV, 28, TLG cd rom.California 1990

103. Lacey 1983, s.131

104. Schuller 1995, s. 56

105. a.g.e, s. 81

Fakat Atina'daki uygulamadan farklı olarak kadın mirasının bir kısmını bu akrabaya vererek nikahtan vazgeçebilirdi. Girit'de erkeklerin karıları üzerinde direkt hakimiyet ve koruyuculuk hakları yoktu. Fakat kadın kocasıyla bir kaçamak sonucu evlenmiş ya da ayrılmış ise drahomasını geri talep edemezdi¹⁰⁶.

Genç kızlar babalarının evinde fazla kalmazlar erken evlendirilirlerdi. Çoğunlukla kızların evlenme yaşları 16-18 arasıydı ve kocaları da kendilerinden büyük olurdu¹⁰⁷. Evlenme yaşı olarak Platon, Aristoteles gibi düşünürler Sparta'da uygulandığı üzere 18-20 yaş arasını uygun olarak önermektedirler¹⁰⁸, ki bu sağlıklı nesiller yetişebilmesi için kızların fizyolojik açıdan da gelişkin olmasını gerekli bulan bir yaklaşımdır. Evlenecek kız için "Parthenos" olarak kavramlaşan bakirelik önemli bir koşuldu¹⁰⁹. Bu nedenle aile tarafından kızların denetimi önem taşımaktaydı. Atina'da Solon zamanında bir kızın babası kızının bakire olmadığını anlarsa onun artık aile ile akrabalığını bitirir ve isterse köle olarak satılabilirdi, bu durumda bir koca da zaten bulunamazdı¹¹⁰. Evlilik toplumsal açıdan kadınların statüsünde önemli ve radikal bir değişiklikti. Böyle olmasının en önemli nedeni, değiştirdiğimiz gibi, kadınların ilerideki potansiyel erkek/vatandaş nüfusunun üreticisi olarak kabul edilmesi bağlantısında altında kaldığı yeni sosyal ve hukuki baskılar ama diğer taraftan vatandaşlık hakkı ile belki de bunun sağladığı oikos dışındaki dokunulmazlığıydı.

Evlilik kadının hamisi "Kyrios" ile güvey arasında olan hukuksal bir anlaşmaydı¹¹¹. Evlendirilme kararı genellikle babalar tarafından önceden alınır ve söz-nişan daha erken yaşlarda kesilirdi. Bu anlaşmaya "engye" denilmekteydi¹¹². Anlaşma gelinin babasıyla damat arasında şahitler huzurunda yapılır ve drahomanın miktarı belirlenirdi¹¹³. Nişandan vazgeçilebiliyordu örneğin Demosthenes'in annesi Aphobos nişanlılık anlaşması yapmasına rağmen evlenmemişti¹¹⁴. Kadınların kendi evlenecekleri adamın seçimini yapmaları alışıldık bir durum değildi ama üst

106. a.g.e, s. 81-82

107. H. Blanck, *Einführung in das Privatleben der Griechen und Römer*, 1976, s. 93 ve Bakirelik Athena'nın kimliğinde temsil edilerek, bu tanrıçanın içinde bulunduğu önemli sanat eserleri yapılmıştır. Bunun en güzel örneği Atina Akropolündeki ünlü Parthenon'dur. Tapınağın frizlerinde tanrıça ve diğer mitolojik varlıklara genişçe yer verilmesinin yanında, akropol yapı kompleksleri içinde bulunan Erektion'daki, sütun yerine kullanılmış,ölümlü bakire genç kızların modeli "Karyatidler" yer almaktadır. G. Dontas, *Die Akropolis und ihr Museum*, 1979

108. Aristot. pol VIII. 4 ve Platon. rep.460 e

109. Cambiano 1996, s. 108

110. a.g.e. s. 105

111. Blanck 1976, s. 93

112. Redfield 1996, s. 185

113. Lacey 1983, s. 109

114. Demosth. XXVI, 13-15, TLG cd rom.California 1990

sınıfa dahil kadınlar bu konuda her zaman daha bağımsızdılar¹¹⁵. Örneğin Peisistratos'un kızı Melissa sevdiği adam Periandros'la evlenebilmiştir¹¹⁶.

Nişan yada evlilik anlaşmasından sonra aynı evde yaşama ancak "Gamos" yani düğünle gerçekleşebiliyordu¹¹⁷. Nikah törenleri çoğunlukla Gamelion ayında kutsal çift Zeus'la Hera nezinde yapılırdı. Aynı ay içinde Şehir Dionysiası olarak da bilinen "Lenaia" bayramı yer alırdı ve bazı evlilik törenleri de Atina'da bu ayda yapılır, Dionysos Lenaios'a kurbanlar sunulurdu¹¹⁸. Atina'da yeni çiftlerin Phratrai'a kabulü, ise Apaturia bayramının Kuriotis gününde yapılırdı¹¹⁹. Düğün gelinin babasının evinde olur, genellikle bir düğün yemeği verilirdi. Gelinin Kallirhoe kaynağından Iourophoros içinde getirilen suyla yıkanması gelenekler arasındaydı. Ardından "Anakalpteria" olarak adlandırılan aşama gelin giydirilmesi ve süslenmesini içerirdi¹²⁰. Nikah ve düğünden sonra ise gelin kendi annesine ve evine veda edip "Nymphetria" olarak adlandırılan bir klavuzla damadın evine götürülürdü¹²¹ (bkz. Levha. 4). Burada damadın annesi tarafından karşılanır, erkek evinde kapının girişinde geline doğurganlığın sembolü bir ayva sunulur ve evde yeni çiftin üstlerinden hurma, incir, fındık ve küçük sikkeler serpilirdi. "Epaulia" olarak adlandırılan son aşamayla yani evliliğin ertesi günü de arkadaşları ve akrabaları gelinin evine hediyelerini getirmeleriyle düğün tamamlanmış olurdu¹²².

Evlilik kurumu içinde zina Atina'da ağır bir suçtu. Zinaya Atina'da kadınların günahı gözüyle bakılırdı. Evlenmemiş bir genç kız zinaya karışmışsa köle olarak satılabilirdi¹²³. Diğer taraftan Kyrios'un hamiliği altındaki herhangi bir kadın (anne, kardeş, eş) zinaya karışırsa Kyrios'un onu

115. Lacey 1983, s. 110

116. Ath. XIII, 589, TLG cd rom. California 1990

117. Redfield 1996, s. 210-211 ve İÖ 420 'e tarihlenen Eretria ressamının boyadığı kırmızı figür bir Attika epinetronu üzerinde içinde tanrıçaların da yer aldığı gelinin kadınlarca hazırlanması sahnesi yer almaktadır. Atina National Museum, env. n 1629, P.E Arias, *Greek vase Painting*; , 1962, levha 203

118. H.W. Parke, *Athenische Feste*, 1987 (2), s. 154

119. a.g.e s. 137

120. Blanck 1976, s. 93 ve İÖ. 5. yy'ın üçüncü çeyreğine ait Londra 1923 ressamı olarak tanımlanan Attikalı bir sanatçının boyamış olduğu kırmızı figür bir Iourophoros üzerinde gelinin giydirilip süslenerek damada teslim edilmesi konu edilmiştir. Boardman 1991, levha 191

121. Redfield 1996, s. 210 ve İÖ 540'lara tarihlenen ressam Amasis'in boyadığı, siyah figür tekniğindeki Attika vazosu üzerinde, gelinin damatla birlikte arabaya bindirilip nymphetria eşliğinde damadın evine götürülüşü işlenmiştir. New York Metropolitan Museum of Art, envanter no: 56.11.1, Fotoğraf için bkz. J. Boardman, *Schwarzfigurige Vasen aus Athen*, 1980, levha 77.1,2

122. Redfield 1996, s. 211 ve İÖ. 4. yy ortalarına tarihlenen, Marsyas ressamının boyadığı, Kırmızı figür tekniğindeki bir Attika lebesi üzerinde kadınların güzel giyisiler içinde bir tören alayı halinde, ellerindeki hediyelerle yeni gelini ziyaret etmeleri işlenmiştir, Leningrad Hermitage Müzesi, envanter no: 15592, Fotoğraf için bkz. Arias 1968, levha 226,227,228

123. Lacey 1983, s. 117

öldürmek ve zina yaptığı erkeğin de cezasını belirlemek hakkı vardı.¹²⁴ Solon'un yasalarında bu durum açık şekilde dile getirilerek, zina yapan kadının gözler önünde öldürülmesi söylenmiştir. Zina yapan kadın eğer öldürülmezse hiçbir şekilde ömür boyu bayramlık özel giyisiler taşıyamayacak ve kamuya açık yerlerle kutsal alanlara gelemeyecektir. Eğer gelirse bayram takıları ve elbiseleri parçalanarak, dövülecek ya dili kesilecek ya da idam edilecektir.¹²⁵ Zina karşısında Atina'da kadınlara yapılan bu baskının nedeni sadece ahlaki değil politik kaygılar taşıyor olmasından kaynaklanmaktadır. Çünkü bu yolla doğan çocuğun oikos'a ait olması ve vatandaşlığa kabul edilmesi tehlikeli bir durumdur. Giritli kadınlarsa zina cezaları konusunda Atinalı kadınlara göre biraz daha şanslıydılar. Örneğin Godryn yasalarında zinalar ölüm değil para cezasıyla karşılanıyordu.¹²⁶ Spartalılar'da ise zina konusunda herhangi bir cezaya rastlanmamıştır. Aristoteles'in Spartalı kadınlar hakkında söylediklerinden burada kadınların cinsel anlamda özgür oldukları ve zinanın bir suç olmadığı anlaşılıyor.¹²⁷

Arkeolojik buluntular ve antik yazılı metinler paralelinde Klasik çağa ait tiyatro eserleri, özellikle tragedialarda kadınlara ilişkin önemli bilgiler buluyoruz. İÖ. 525-456 arasında yaşamış Aiskhylos¹²⁸, İÖ 496-405 yılları arasında yaşamış Sophokles ve İÖ 480-406 arasında yaşamış tragedia yazarı Euripides'in eserlerinde kadınların iç dünyasından kesitler yer almaktadır. Euripides'in Persai¹²⁹ adlı oyununda Atinalılar'ın Persler'le olan savaşlarında kadınların ne kadar vatansever oldukları vurgulanmaktadır. Khoephoroi=Adak Taşıyıcılar oyununda¹³⁰ Elektra ve Orestes karakterleri intikamla hayatlarını yönlendiren kadın kişiliklerdir. Hemen devamı olan Eumenes oyununda ise Orestes içinden sökemediği intikamdan duyduğu acı ve pişmanlığı sergileyen bir karaktere bürünür. Agamemnon¹³¹ oyunundaki Klytaimnestra karakteriyle de bir kadındaki ihanet, kin duygularının ne denli güçlü olduğu ortaya koyulmuştur.

Diğer tragedia yazarı Sophokles'in Antigone adlı eserinde¹³² Antigone'yi kardeş sevgisiyle dolu, fedakar ama böyle olduğu için ailenin erkekleri tarafından cezalandırılan çilekeş bir kadın şeklinde tasvir eder. Oidipous Kolonos'da oyununda¹³³ Oidipus ile kızları Ismene ve Antigone babalarına karşı düşkünlükleriyle vefalı kadın karakterini çizmelerinin yanında o dönemdeki baba kız ilişkisini de örneklendirirler. Thrakhis Kadınları

124. a.g.e, s.116

125. a.g.e, s.75

126. Schuller 1995, s. 80

127. Aristot, pol, II.9

128. G. Çelgin, *Eski Yunan Edebiyatı*, 1990 s. 74

129. Aiskhylos, *Persler*, (çev D. Kalyoncu), 1968

130. Çelgin 1990, s. 77

131. Aiskhylos, *Agamemnon*, (çev. A.C Emre), 1964

132. Sophokles, *Antigone*, (çev. S. Ali), 1941

133. Sophokles, *Oidipus Kolonos'da*, (çev. N Ataç), 1941

oyununda¹³⁴ yer alan Deianeira karakteri ise duyduğu aşırı sevgisinin ölümcül kıskançlığı körüklediği bir kadını yansıtır. Elektra oyununda¹³⁵ Elektra ailesine sadık onlar için yas tutan hüznü bir kadındır.

Euripides'e ait oyunların ise büyük çoğunluğu kadınları anlatır ve adlarına yazılmış bu oyunlarda hep kadınlar baş rollerdedir. Hekabe oyununda¹³⁶, Hekabe karakteriyle bir annenin vasıfları ve çocuğuna zarar gelince duyduğu acılar ve intikamı anlatılır. Troialı Kadınlar oyununda¹³⁷ ise kadınların vatanları ve onurlarına nasıl sahip çıktıkları gösterilmektedir. Alkestis oyununda¹³⁸, Alkestis eşinin yerine ölmeye razı olarak, eşine sadık tam bir fedakar kadın örneği sergiler. Hippolytos oyunundaki Phaidra ise evlilik kurumuna ihaneti ve ele geçirme hırsını temsil eder¹³⁹. Medeia eserindeki¹⁴⁰ Medeia karakteri kadındaki ölümcül sonuçlar yaratan kıskançlık duygusunun en gaddar örneğidir. Buna karşın İÖ.448/38 yaşamış yazar Aristophenes¹⁴¹ Lysistrata¹⁴² başta olmak üzere birçok komedi eserinde kadınların zekası ve görünüşleriyle, sıkça alay eder, kadınları acımasızca yerer. Eserlerinde nerdeyse tüm kadın tipleri çok konuşur ama işe yarar birşeyler söyleyemezler. Görülüyor ki bu eserlerdeki kadınlar taşıdıkları karakterlerle yalnız Grek kadını değil her dönem ve her nasyondaki kadını temsil etmektedirler. Fakat Oretes, Elektra, Klytaimnestra gibi karakterler güçlü aktif ve bağımsız hareket edebilen insanları temsil etmelerine rağmen Grek kadınlarının gerçek yaşantılarında bu tür duygularını eyleme dönebilecek özgürlüklere sahip olmadıklarını biliyoruz.

Ev kadınları toplumsal hayata katılamazlar, evlerinde harem yaşamı sürerlerdi. Bunun başlıca nedeni yasal varislerin aileye ait olması düşüncesidir¹⁴³. Atina evlerinde kadınlar için ayrılmış "Gynaikonitis" olarak adlandırılan bir bölüm vardı ve bu bölüm caddeyle girişe uzaktı, kölelerce korunuyordu. Küçük evlerdeyse alt kısımlar erkeklerle üstler kadınlara aitti¹⁴⁴. Gynaikonitis'in dış dünyayla kontağı olmadığı anlaşılıyor. Gynaikonitis'de yaşayan kadınlar çocuk doğurup yetiştirmek başta olmak üzere günlük ev işleri¹⁴⁵, yün eğirme, dokumacılık gibi el işleriyle uğraşır,

134. Sophokles, *Thrakhis Kadınları*, (çev. B. Kurt), 1941

135. Sophokles, *Elektra*, (çev. A. Erhat), 1941

136. Çelgin 1990, s. 91

137. Çelgin 1990, s. 92

138. Euripides, *Alkestis*, (çev. A.H. Tanpınar), 1943

139. Euripides, *Hippolytos*, (çev. L. Kerman), 1949

140. Euripides, *Medeia*, (çev. A.H. Tanpınar), 1943

141. Çelgin 1990, s. 107

142. Aristophenes, *Lysistrata*, (çev. A. Erhat-S. Eyüpoğlu), 1988

143. Blanck 1976, s. 21

144. E. Brödner, *Wohnen in der Antike*, 1989, s. 301-302

145. İÖ 5. yy'ın üçüncü çeyreğine ait, ressam Meidias'ın boyadığı, Attika kırmızı figür bir oinokhoe üzerinde, gynaikonitisde kadınların kumaşları yıkayıp havalandırmaları

hizmetkarların organizasyonları ve sorumluluklarını üstleniyorlardı¹⁴⁶. Savaşta eşinin ve oğlunun askere gitmesi gibi durumlardaysa evin tüm idaresi kadına geçiyordu¹⁴⁷.

Kadınların evin dışında dolaşmaları hoş karşılanmazdı bu nedenle evin dışına genellikle yaşlı bir köle "Gynaikonomos'un" eşliğinde çıkabilirlerdi. Dışarda ise çoğunlukla komşularına misafiriğe giderlerdi zaten çarşıda görülmezlerdi¹⁴⁸. Bu nedenle doğum, ölüm ve dini bayramlar kadınların evden ayrılmaları için birer fırsat olmalı. Genellikle bayramlarda şenlik alaylarında figüran¹⁴⁹, kurban ayininde de gerekli aletleri taşıyan din görevlisinin yardımcısı olarak yer alabiliyorlardı¹⁵⁰. Ayrıca Arkaik dönemden beri arkeolojik buluntularda açıkça görüldüğü gibi kadınların tapınaklarda görev aldıkları da anlaşılıyor¹⁵¹. Bu kadınların bir kısmının rahibeliği bir yaşam tarzı ve meslek olarak benimseyerek ömürleri boyunca tapınakta tanrıya hizmet ettikleri bir kısmının da aristokrat tabakaya ait olup hem hizmet hem de finansal destekleriyle tapınak çevresinde yer aldıkları görülüyor. Aristophenes'in değinmelerinden birinde geçtiği üzere İÖ 5. yy'da tiyatro seyircilerinin sadece erkekler olduğu anlaşılmaktadır¹⁵². Başka kaynaklara göreyse kadınların özellikle Dionysos şenlikleri vesilesiyle tiyatroya geldikleri ama sahneden çok uzakta ve erkeklerden ayrı oturdukları bilinmektedir¹⁵³.

resmedilmiştir. New York Metropolitan Museum. envanter no: 75.2.11 , Boardman 1991, levha 288

¹⁴⁶. Blanck 1976, s. 95 ve İÖ 540 yıllarına ait ressam Amasis'in boyadığı siyah figür bir Attika lekytosu üzerinde kadınlar yün eğirip, kumaş dokuyup bu kumaşları katarken tasvir edilmişler. Newyork Metropolitan müzesi envanter no: 31.11.10, Fotoğraf için bkz. Richter 1965 , levha. 436

¹⁴⁷. Lacey 1983, s. 153 ve İÖ. 430'lara tarihlenen Kleophon ressamına ait, kırmızı figür tekniğindeki bir Attika stamnos'u üzerinde savaşa giden eşiyile vedalaşan bir kadın tasvir edilmiştir. Münih Museum Antiker Kleinkunst, envanter no 2415, Fotoğraf için bkz. Arias 1965, Levha 193-195

¹⁴⁸. Friedell 1988, s. 226

¹⁴⁹. İÖ. 5. yy'ın ikinci çeyreğine tarihlenen, Villa Giulia ressamı olarak adlandırılan sanatçının boyadığı bir Attik , kırmızı figür krater üzerinde, yetişkin kadınların tören kıyafetleriyle bir festival sırasında elele tutuşup dans etmeleri tasvir edilmiştir. J. Boardman, *Rotfigurige Vasen aus Athen, did klassische Zeit*, 1991, levha21

¹⁵⁰. Pomeroy 1995, s. 75

¹⁵¹. Erken örnekleri İÖ. 7. yy. ortalarına kadar giden "Köre" olarak adlandırılan genellikle uzun elbiseler giyip ellerinde kült malzemeleri taşıyan kadın figürin ve heykelleri buldukları kutsal alanlar da göz önüne alınarak rahibe olarak değerlendirilmektedirler. Bunlardan İÖ. 640'lara ait Auxerre koresi, Paros'dan bulunmuş İÖ. 6. yy'la ait rahibe Phrasikleia heykeli, Heykeltıraş Antenor'un yaptığı İÖ. 525'lere ait Atina akropolisinde bulunmuş kore ve Didim Apollon tapınağının sütunlarında yer alan İÖ. 540'lara ait Brankid adı verilen genç rahibeleri tasvir eden yüksek kabartmalar en çarpıcı örnekler arasında yer almaktadır. bkz. W. Fuchs, *Die Skulptur der Griechen*, 1993(4), s. 155 vd.

¹⁵². Aristophenes, *Kuşlar*, (çev. A. Erhat-S. Eyüpoğlu), 1988. böl793-796

¹⁵³. Çelgin 1990, s. 73

Oyunlarda kadın rollerini de erkekler oynamaktadır¹⁵⁴ Ama her koşulda kadınların kamuya açık alanları erkeklerle birarada kullanmadıkları anlaşılmaktadır. İhtiyar kadınlar ise dışarı çıkma konusunda daha şanslıydılar, çünkü bunlar sıkça genç kadınları ziyaret ederler ve evlere doğum yaptırmaya giderlerdi¹⁵⁵.

Sadece fakir kadınların evden dışarıda çalışmaları alışıldık bir durumdu. İÖ. 6 -4. yy'la ait Grekçe yazıt ve fragmanlardan bu kadınların köylerde ev işleriyle¹⁵⁶ beraber tarlada işçi, köle ve hizmetçi şehirlerdeyse yine hizmetçi, köle, dokuma işçisi¹⁵⁷, çocuk bakıcısı-sütanne¹⁵⁸, çamaşırcı¹⁵⁹, temizlikçi¹⁶⁰, pazar yerlerinde satıcı¹⁶¹, cenazelerde ölüyü yıkayıp hazırlayıcı¹⁶² ve ağıt yakıcı¹⁶³ olarak çalıştıklarını anlıyoruz. Bunların yanında Sympozyumlar başta olmak üzere erkeklerle toplu faaliyetlere katılabilen ama iyi gözle bakılmayan dansözler, flütçü kızlar, kadın düşünürler¹⁶⁴ ve hiçbir zaman vatandaşlık hakkı alamamış Hetairalar vardı¹⁶⁵.

Klasik dönemden başlayarak serbest hareket edebilen, özgür kadınlar ancak Hetaira'lardır. Bunlar kültürlü, kibar bazen de asil fahişelerdir¹⁶⁶. Yine

154. a.g.e , s. 71 ve İÖ 5. yy'ın üçüncü çeyreğine ait, Phiale ressamının boyadığı , Attika kırmızı figür tekniğindeki bir pelikenin üzerinde tiyatro oyunundan önce kadın rolünü oynamak için kadın elbisesi ve kadın maskı giymekte olan erkek aktörler tasvir edilmiştir. Boston müzesi, envanter no: 98.883, Boardman 1991, levha 124

155. Lacey 1983, s. 158

156. İÖ. 510 yıllarına ait ressam Nikoksenos 'un boyadığı, siyah figür tekniğindeki bir Attik a Hydriası üzerinde çeşmeden su dolduran kadınlar tasvir edilmiştir. Roma Museo Nazionale di Villa Giulina, envanter no: 47457, Fotoğraf için bkz. Arias 1962, LevhaXXIII

157. a.g.e, s. 162 ve Blanck 1976, s. 95

158. M. Lefkowitz-M. Fant, 1993 s. 219. no: 332 ref. IG II 473. fragmanı

159. a.g.e, s. 219. no: 332 ref. IG II 473. fragmanı

160. a.g.e, s. 219. no: 323 ref. IG II 2934. fragmanı

161. a.g.e, s. 220. no: 324 ref. IG III. iii.87 fragmanı ve no: 325 ref. Pollux 10.18 teksin içinde

162. Pomeroy 1995, s. 43

163. İÖ.480'lere tarihlenen ressam Kleophrades'in boyadığı Attika kırmızı figür Ioutrophoros'u boyun ve karnın kısmındaki prothesis sahnesinde, klinede uzanmış genç bir kadın ve genç bir erkek ölüsü ve onlar için saçlarını yolarak ağıt yakan kadınlar betimlenmiştir. Louvre Müzesi env. CA 453. Fotoğraf için bkz. Arias 1962, Levha 126, 127,128,129

164. Cambiano 1996, s. 106 ve ca. İÖ 425'lere ait Cumae grubu diye adlandırılan gruptan kırmızı figür bir çan krater üzerinde kline üzerine uzanmış erkekler onlara hizmet veren Hetairalar ve flütçü kızlar tasvir edilmiştir. Naples Museo Nationale, Fotoğraf için bkz. Richter 1965, levha. 469

165. Cambiano 1996, s. 106 . ve Harrow ressamı olarak adlandırılan Attikalı bir sanatçının boyadığı, İÖ 5. yy'ın ilk çeyreğine ait kırmızı figür bir hydra üzerinde, Erkeklerin kapısında beklediği bir Hetaira resmedilmiştir. D. Williams,"Women on Athenian Vases.Problems of Interpretation", *Images of Women Antiquity'de*, 1993, levha 7.5

166. Lacey 1983. s. 115 vd.

Apollodoros'un Neaira'ya karşı verdiği söylevde "Eğlence için, günlük vücut ihtiyaçlarımızı gören Hetairalar ve metreslerimiz ama yasal çocuklarımızı doğurup evimizin tüm sorumluluğunu üstlenen karlarımız var" denilmektedir¹⁶⁷. İÖ 5 ve 4. yy la ait kırmızı figür vazolardaki symposium sahnelerinde erkeklere çeşitli hizmetler vermeleri Hetairalar'ın sıkça işlendiği görülüyor¹⁶⁸. Ayrıca yine bu dönem vazolardan Hetaira'lığın aslında ciddi bir kurum olduğu, ihtiyar olanların gençlere bu işi öğrettikleri anlaşılıyor¹⁶⁹. Eldeki kaynaklarda birçok ünlü politikacının bu kadınlarla ilişkisi olduğu geçiyor. Örneğin tarihte adı bilinen ünlü Hetairalar'dan biri Perikles'in sevgilisi Aspasia idi¹⁷⁰. Bu kadın okumuş ve kültürlü olmakla beraber iyi bir hatipti. Yine bunlar arasında adı bilinen İÖ. 4. yy'ın meşhur Hetairası Phyrne'dir. Bu kadın zengin olup Thebai şehrinin surlarını kendi parasıyla tekrar yaptırmayı önermiş ama Thebaililer bunu kabul etmemişlerdir. Fakat onun parasıyla sevgilisi meşhur heykeltıraş Praksiteles Delphi ve Thespiai Eros kült merkezlerine adına heykeller yapmıştır¹⁷¹. Bir başka örnek de Harpalos'un metresi Pythionike'dir ki yaptıklarıyla ölümünden sonra bile itibar görmüş, Babil ve Atina'ya heykelleri dikilmiştir¹⁷². Aleksandros'un da "Thais"adlı bir Hetairası olduğu biliniyor ama imparatorun ölümünden sonra bu kadın I. Ptolemaios'la beraber olmuş ve ondan iki oğluyla bir kızı olmuştur. Hatta kızı Eirene yasal çocuk olarak kabul edilmiş ve Kıbrıs kralına eş olarak verilmiştir¹⁷³.

Sıradan ev kadınlarının yanında Aristokrat kadınların daha özgür yaşadıklarını görüyoruz. Özellikle İÖ 7-6. yy'la ait Sappo¹⁷⁴'un şiirlerinde bunlarla ilgili değinmeler vardır. Bunlarda bu kadınların ağır ve pis ev işlerine geledikleri ve vücut bakımlarına çok önem verdikleri anlatılmaktadır¹⁷⁵. Aristokrat kadınların kendi mal varlıkları yanında zengin sanat eserlerine sahip

167. Demosth. LIX 118-122, TLG cd rom.California 1990

168. İÖ. 490 yıllarından ressam Brygos'un boyadığı Attik kırmızı figür tekniğindeki kylix'in üzerinde flütçü kızlar, şarkıcılar ve Hetairalar erkeklerle alem yaparken tasvir edilmişler, Würzburg Müzesi envanter no: 479Fotoğraf için bkz.Boardman 1981, levha 253 1-3

169. İÖ. 440'lara ait kırmızı figür Attikalı bir sanatçının boyadığı bir hydria üzerinde, baş Hetaira tarafından dans öğretilen geç Hetairalar tasvir edilmiştir. British Museum envanter no: E 203, Williams 1993 , levha 7.6

170. Thuc.2.45.2, TLG cd rom.California 1990

171. Ath.XIII,590, TLG cd rom.California 1990

172. Ath. XIII,594, TLG cd rom.California 1990

173. Ath. XIII, 576 ve Plutarkhos, Alexandros,38 , TLG cd rom.California 1990

174. bkz. Sappo, Şiirler, çev. C. Çapan, İstanbul 1966 ve İÖ 5.yy ilk çeyreğine ait, ressam Brygos'un boyadığı kırmızı figür tekniğindeki bir kalathos üzerinde Sappo ve Alkaios resmedilmişlerdir. Boardman 1981, levha 261

175. İÖ. 350'ler tarihlenen, kırmızı figür tekniğindeki bir Attika lekanisinde, süslenen ve vücut bakımlarını yapan aristokrat kadınlar ve gynaikonitisin içinde geçen bu işlerde onlara hizmet eden hizmetçiler tasvir edilmiştir. Hermitage Devlet Müzesi, envanter no: IV-09. Fotoğraf için bkz. V.A Suslov, *The State Hermitage, Master pieces from the Museum Collection*, Vol I, 1994

oldukları ve kendi kontrollerinde aynı zamanda halı dokuması, iğne, nakış işleri üretimlerini organize edip bunları eşleriyle ulusal kutsal merkezlere bağışladıkları biliniyor¹⁷⁶. Ayrıca Aristokrat kadınlar dolaylı şekilde politikanın içinde de yer alıyorlardı. Özellikle İÖ . 5 . yy için Atina'da bazı güçlü kadınlar biliniyor. Bunlardan Kimon'un kardeşi ve karısı Philaidin Elpinike¹⁷⁷, 5. yy sonlarında Alkmeonides'in karısı Agariste en bilinen isimler¹⁷⁸. Akragaslı Theron'un kızı Damarete'nin ise 479'daki ekonomik kriz zamanında altınlarını orduya bağışlayacak kadar zengin olduğu anlaşılıyor. Öyle ki zafer sikkelerinin üzerine adı yazıldığı görülüyor¹⁷⁹.

İÖ 334'de Aleksandros'un Asia'ya ayak basmasıyla başlayan Hellenistik dönem¹⁸⁰, İÖ 323'deki ölümünden¹⁸¹ sonra da Ardılları-Diodoklar'ın geniş Makedonya İmparatorluğunu bölerek yönetmeleriyle İÖ. 30'a kadar devam etmiştir.¹⁸² Aleksandros'un fetihleriyle doğuda Hindistan'a kadar ulaşan Makedonyalılar, Diodoklar döneminde Makedonya, Thrakya, Teselya'da ve Hellas'ın büyük kısmında Antigonos krallığı, kuzey Suriye, güney Mezopotamya, Anadolu ve İran'da Seleukos krallığı, Mısır, Filistin, Kıbrıs ve Anadolu'nun güney kıyılarında Ptolemaios krallıklarıyla hüküm sürmüşlerdir¹⁸³. Tüm bu geniş coğrafya içinde yaşayan halklar yetki ve kontrolleri merkezileştirmeyi hedefleyen, görünürde humanist Hellenizm politikasının karmaşa ve asimilasyonunu yaşamışlardır. Yeni İmparatorluk düzeni, eski devlet gelenekleri ve bunların politik baskılarını kaldırmasının yanında geniş coğrafyada insanlar arasındaki sınırların da ortadan kalkmasıyla toplumsal geleneklerin birbine karışmasını sağlamıştır. Değişimlerin hızla yaşandığı bu dönemde kadınların artık daha özgür ve toplumsal yaşam içinde daha çok yer almış oldukları dikkat çekmektedir

Bu dönemde özellikle Atina dışında kadınların statüleri konusunda hızlı değişimler göze çarpar. Örneğin Boiotya'dan bulunmuş İÖ. 2. yy'la ait bir yazıtta bir kadın tarafından serbest bırakılan köleden bahsediliyor ve aynı kadının kendine ait bir serveti olduğu da belirtiliyor¹⁸⁴. Demek ki burada kadınlar mülklerini kendileri yönetiyor ve başlarında onlardan sorumlu bir erkek, yani Kyrios yok. Mısır'da bulunan zengin papyrüs arşivinde bulunan Hellenistik dönem kayıtlarından ise buradaki kadınların Atina'daki kadınlardan daha zengin oldukları, başlarında bulunan Kyrios'un da yaptırımının eskiye göre daha az olduğu anlaşılıyor¹⁸⁵. Örneğin bir kızın bizzat kendisinin şartları

176. Euripides, Hekabe, (çev. H. Varoğlu), 1943, böl.466-74

177. Plut., Kim., 4.7 TLG cd rom. California 1990

178. Plut., Per., 10.5 ,TLG cd rom. California 1990

179. Diod. XI. 26 ,TLG cd rom. California 1990,

180. H.J Gehrke, *Geschichte des Hellenismus*, 1990, s. 11

181. a.g.e, s. 29

182. a.g.e, s. 128

183. a.g.e, s. 44

184. Schuller 1995, s.110, dn.16

185. a.g.e, dn.18

belirleyip evlilik antlaşması yapabilmesi, artık babalarının oikosunun malı olarak görülmediklerini gösteriyor¹⁸⁶. Keos, Tenos, Amorgos ve Delos adasında bulunan çeşitli yazıtlardansa kadınların toprak alımı ve satımında bile söz sahibi oldukları anlaşılıyor. Anadolu'da yaygın şekilde bulunan yazıtlardan Hellenistik dönemde kendilerine ait mülkleri olan zengin kadınların, kamu işlerine de girdikleri okunuyor¹⁸⁷. Bu örneklerden biri İÖ 2 yy'la ait Kyme den bulunmuş bir yazıt¹⁸⁸, bunda şehre hem yardım hem de hizmet eden Arkhippe adında bir kadından övgüyle söz edilmektedir. Benzer şekilde Priene'den bulunmuş başka bir yazıtta ise Phile adında bir kadının şehre su getirilmesini sağladığı geçmektedir¹⁸⁹. Bunun yanında Kuzey Karadeniz'de Histria'da bulunan başka bir yazıt da kadınların politikada aktif rol oynadıklarına açık bir örnektir. Öyle ki bu yazıtta İÖ 2, yy'da Apollonis adlı bir kadının burada arkhon olarak seçilmiş olduğu geçmektedir¹⁹⁰.

Hellenistik dönemle birlikte kadınların kendi yeteneklerini sergileme ve geliştirme fırsatı doğduğu izlenmektedir. Atina'da bile erkek çocukları yanında kız çocuklarının da eğitim gördüğü okullar açılmış ve bu dönemde birçok kız okuma yazma öğrenmiştir¹⁹¹ (bkz. levha 5). Güzel sanatlar alanında da kadın müzisyenler ve şarkıcılar vardır. İÖ 2. yy'da Delphi'deki bir yazıtta adı silinmiş Kymeli bir müzisyen kadın¹⁹², özgür bir vatandaş olduğu belirtilen ve mezar taşında bir arp bulunan Aleksandriyalı Niko adlı bir başka kadın buna örnektir¹⁹³. Ayrıca Plinius'un anlatımında geçtiği şekliyle Laia adında Kyzikoslu bir kadının ise portre ressamı olduğunu öğreniyoruz¹⁹⁴. Bunların yanında Hellenistik dönemde edebiyatla uğraşan, özellikle şair kadınlar biliniyor. Örneğin Kenkyralı Agallis adında bir filolog kadın var, ki bu kadın tıpkı Aleksandriyalı Hestiais gibi bir Homeros araştırmacısıymış¹⁹⁵. Şairlerden ise İÖ. 3. yy'da Erythrai'da yarışmaya katılan Aristomakhe¹⁹⁶, 3. yy sonlarında Smyrna'dan Aritodama adında iki kadının olduğunu belgelerden biliyoruz¹⁹⁷. Hellenistik dönemde sanatla uğraşmanın yanı sıra kadınların bilimsel alanda da faal oldukları ilgi çekicidir. Örneğin belgelerde Diophila

186. Lacey 1983, s. 110

187. Schuller 1995, s. 111, dn.21

188. L.Robert, BE, 1968. nr 444

189. Priene IK n. 208

190. Schuller 1995, s. 112, dn.24

191. a.g.e. s. 116 ve İÖ.3. yy'la ait, Tanagra üretimi terracota genç kız figürünü. Genç kız bir yükselti üzerinde oturup dizinin üzerinde yazı yazmak üzere bir tahta tablet koymuş şekilde tasvir edilmiştir. Hermitage Devlet Müzesi, envanter no: G. 427Fotoğraf için bkz. Suslov 1994, Müze Kataloğu ve ekte levha. 5

192. W. Dittenberger, Syll (3) 689. yazıt

193. Schuller 1995, s. 116, dn.60

194. Plin. nh, 35, TLG cd rom.California 1990

195. Schuller 1995, s. 117

196. Plutarch, Moralia, 675, TLG cd rom.California 1990

197. Syll (3). yazıt 532

adında bir astronom kadından bahsediliyor¹⁹⁸. Ayrıca ebeliğin yanında doktorluğun da kadınlar için bir meslek haline geldiği anlaşılıyor. Bunlardan Tlos'lu Antiokhis için bir teşekkür yazıtı bunu içermekte ve kadının adına bir de heykel dikilmiş¹⁹⁹. Ayrıca birçok filozof ve felsefe okulu üyesi kadın ismi biliniyor. Bunlardan Platon ekolünden Mantineialı Lastheneia²⁰⁰ Kyreneli Arete²⁰¹, yine Kyniklerden Hipparrkhia²⁰² Megaralı Nikarete²⁰³ kayıtlarda geçmektedir.

Fakat Hellenistik Dönemde kadın gücü ve sınırsız zekasını etkileyici biçimde temsil eden grup politikanın içinde aktif olarak yer alan kadınlardır. Bunların çoğunluğu Grek dünyasını yöneten Makedon kadınlardır. İlk örnek Aleksandros'un annesi ve II. Philippos'un karısı Olympias'tır²⁰⁴. II. Philippos'un zehirlenerek öldürülmesinde payı olan hemen ardından yeni biryle evlenen Olympias, politik hırsları uğruna rakibesi Kleopatra'nın çocuğunu öldürmüş onu da imtihara zorlayarak gücünü kanıtlamıştır. Bunun yanında Aleksandros yaşarken yönetiminde Avrupa'daki vali Antipatros'a arka çıkmış, Aleksandros öldükten sonra da üvey kardeşi Arrhidaios ve Antipatros'un oğlu Kassandros'u ortadan kaldırmıştır.

Aleksandros'un Ardılları-Diadokhlar arasında yaşanan karmaşa içinde kadınlar da önemli misyonlar yüklenmiştir. Öyleki düşmanlık ve müttefiklik tempusu içinde krallık ailelerinden kadınlar anlaşmalı evliliklerin etkin araçları olarak kullanılmışlar, hatta bizzat kendileri iktidar için kardeşleriyle evlenmişlerdir. Bu karmaşık ilişkilerin en çarpıcı yaşandığı Hellenistik krallık Mısır'daki Ptolemaios krallığıdır. Bu kadınlardan ilki I. Ptolemaios'un ikinci eşi II. Berenike'dir²⁰⁵. Halk tarafından sevilen bu kadının Ptolemaios yanında sikkeler üzerinde tasvirlerini buluyoruz. Ardından Lysimakhos'un kızı, II. Ptolemaios'un karısı olan II. Arsinoe gelir²⁰⁶. Aslında bu çift kardeşlerdir. Arsinoe yazıtlarda her zaman kraliçe lakabıyla geçmektedir ve sikkelerde de portresi bulunur. Hatta Hellas'da kardeş tanrıları olarak tapınım görmüşler Arsinoe erkek kardeşine aşık tanrıça "Thea Philadelphos" lakabıyla adlandırılmıştır. Bu beraberlikten çocukları olmamış ama II. Ptolemaios'un diğer karısı I. Arsinoe'den III. Ptolemaios doğmuştur²⁰⁷ Bunun hemen

198. Schuller 1995, s. 117

199. a.g.e ve TAM II Nr. 595

200. Diog. Laert., III, 46, TLG cd rom.California 1990

201. Diog. Laert., II.86, TLG cd rom.California 1990

202. M. Lefkowitz-M. Fant, 1993 s. 167 ve 168. no: 218 ref. AP VII. 413 fragmanı

203. Ath. XIII, 596, TLG cd rom.California 1990

204. Diod. XVIII 24.25, TLG cd rom.California 1990 ve H. Volkmann, "Olympias", *der Kleine Pauly*, 4. , 1979, s. 288-289

205. Plut. Pyrrh, 4 , TLG cd rom.California 1990 ve H. Volkmann, "Berenike", *der Kleine Pauly*, 1. , 1979, s. 863

206. Ath. XIV 621, TLG cd rom.California 1990 ve H. Volkmann, "Arsinoe II", *der Kleine Pauly*, 1. , 1979, s. 611

207. Polyb. XV.25.2 ,TLG cd rom.California 1990 ve H. Volkmann, "Arsinoe I", *der Kleine Pauly*, 1. , 1979, s. 611

ardından II. Berenike²⁰⁸ geliyor ki, o da Mısır'daki Kyrene şehri kralı Magas'ın kızı, Arsione'nin üvey oğlu III. Ptolemaios'un karısıdır. Babasının ölümünden sonra tüm Kyrene'yi yönetmiştir. Bunların devamında II. Berenike'nin kızı, IV. Ptolemaios'un karısı III. Arsione²⁰⁹ ise kocasının yanında savaşta bile yer almış ve hatta 217'deki Raphaia savaşında askerlere söylev vermiştir. Ardından İÖ. 2. yy.'da ünlü Kleopatralar nesli başlamaktadır. I. Kleopatra²¹⁰ Suriye'li büyük Antiokhos'un kızı, V. Ptolemaios'un karısıydı, zehirlenerek ölen kadın dönemin sikkelerindeki portresiyle kraliçe olarak karşımıza çıkar. Kızı II. Kleopatra²¹¹ ise İÖ.175 de erkek kardeşi VI. Ptolemaios'la evlenmiş ve Kyrene kraliçesi olarak anılmıştır. Kocasının ölümünden sonra diğer kardeşi Ptolemaios Physkon ile evlenmiştir. Ama bu kişi II. Kleopatra'nın oğlu VII. Ptolemaios'u zehirlenmiştir ve bu kişi üç sene sonra Kleopatra'nın kızı III. Kleopatra'yla da evlenmiştir. Böylece II. Kleopatra kızı ve kocası/kardeşiyle devleti yönetmiştir ama kısa süre sonra ikisini de Mısır'dan sürmüştür. İÖ.116 da kralın ölümünden sonra II. ve III. Kleopatralar ve III. Kleopatra'nın VIII. Ptolemaios Physkon'dan olan oğlu IX Ptolemaios ile birlikte kısa süre yönetimde bulunmuşlardır. II.Kleopatra'nın ölümünden sonra III. Kleopatra²¹² oğlu IX. Ptolemaios'u Kıbrıs'a sürmüş ve yönetimi diğer oğlu X. Ptolemaios'la paylaşmıştır ve bu İÖ. 101'deki ölümüne kadar devam etmiştir. Bu karışık ilişkiler ünlü XII. Ptolemaios'un kızı İÖ. 69'da başa geçen VII. Kleopatra'ya²¹³ kadar devam etmiştir. VII. Kleopatra daha büyük hedeflere oynayıp İÖ. 44'de Caesar'la olan ilişkisinden yeni bir Ptolemaios ve Caesar doğurarak her iki imparatorluğa hakim olmayı amaçlasa da Caesar'ın öldürülmesiyle planları karışmıştır. Ardından Marcus Antonius ile yaptığı evlilikle yerini sağlamlaştırmaya çalışmış ama Roma'daki Antonius karşıtlarının Oktavianus komutasında Mısır'a karşı açtıkları İÖ 31'deki Actium deniz savaşında her ikisi de yenilmişlerdir. Bu yenilginin ardından Ptolemaios Krallığı silinmiş ve Kleopatra da intihar etmiştir.

Ptolemaioslar'da durum böyleyken Seleukos'larda da bazı kadınların yönetimde rol oynadıkları görülüyor. Özellikle doğunun fethinden sonra Aleksandros'un askerlerini doğulu kadınlarla evlenmeye zorladığı biliniyor. İşte bu sırada Seleukos da Persli bir kadın olan Apama²¹⁴ ile evlenmiş ve

208. Polyain, VIII, 50 , TLG cd rom.California 1990 ve H. Volkmann, "Berenike II", *der Kleine Pauly*, 1., 1979, s. 864

209. Polyain, V, 83, TLG cd rom.California 1990 ve H. Volkmann, "Berenike III", *der Kleine Pauly*, 1, 1979, s. 864

210. Polyb. VIII, 51.10, TLG cd rom.California 1990 ve H. Volkmann, "Kleopatra I", *der Kleine Pauly*, 3, 1979, s. 247

211. Liv, 33.40.3 , TLG cd rom.California 1990 ve H. Volkmann, "Kleopatra I I", *der Kleine Pauly*, 3, 1979, s. 247

212. Diod. XXXIII. 13, TLG cd rom.California 1990 ve H. Volkmann, "Kleopatra III", *der Kleine Pauly*, 3, 1979, s. 248

213. Plut. Ant.26 -29 , TLG cd rom.California 1990 ve H. Volkmann, "Kleopatra I", *der Kleine Pauly*, 3, 1979, s. 249 vd

214. Arr. anab.VII, 4,6, TLG cd rom.California 1990 ve H. Volkmann, "Apama", *der Kleine Pauly*, 1, 1979, s. 418

ondan I. Antiokhos doğmuştur. Seleukos sülalesinin kurucusu olarak anılan Apama öldükten sonra sonra Seleukos, ihtiyarlık zamanında Stratonikeia²¹⁵ ile evlenmiş bu kraliçenin de adına yerleşimler kurmuştur. Hellenistik dönemin önemli kadınlarından bir diğeri de Avrupa valisi Antipatros'un kızı Philia²¹⁶dır. Philia önce Krateros sonra da kendinden 15 yaş küçük Demetrios Poliorketes'le evlenmiş ve bu evlilikten Seleukos'un karısı Stratonikeia'yı doğurmuştur. Bunların yanında Demetrios Pyrrhos'la evlendirilen Syrakusa tyranı Agathokles'in kızı Lanassa²¹⁷ var ki, bu kadın yönetimde en az kral kadar rol oynamıştır. Bunların devamında bilinen bir başka kadın Pergamon kralı I. Antiokhos'un karısı Kyzikoslu Apollonis'dir²¹⁸. Polybios, Eumenes ve 2. Attalos'un annesi olan bu kadının halk tarafından çok sevildiğini belirtir.

Tüm yazısız arkeolojik ve yazılı edebi kaynakların yanında, modern araştırmacılar Grek kadını anlamak için kanıtları Grek panteonunda arayıp yorumlamaktadırlar. Fakat tanrıçaların güç ve işlevlerine ilişkin izlerle ölümlü Grek kadının arasında bağlantı kurmak çabaları oldukça karmaşık ve spekülatif sonuçlar yaratmaktadır. Çünkü din ele alınan topraklar üzerinde yaşamış farklı halkların yüzyıllarca toplumsal yaşamlarını yönlendiren geleneklerin sentezidir. Antik dönem için belgeler henüz sınırlıken hangi tanrı/tanrıça kavramının hangi nasyonun yaşamına ait olduğunu söylemek güçtür. Bu nedenle biz burada ancak dinin Grek kadınlarının toplumsal yaşamlarındaki görüntüsüne bakmakla yetineceğiz

Grekli kadınların tanrıçalarla ilişkisi genç kızlığa geçme törenleriyle başlamaktaydı. Özellikle üç tanrıça kız çocuklarının genç kızlığa geçme törenlerinde tapınım görüyorlardı. Sadece kadınların katıldığı bu törende, Persephone, Artemis ve Athena'ya adaklar sunulup, şarkılar söyleniyor ve dans ediliyordu²¹⁹. Bunlardan Demeter'in kızı olan Persophone ana kız arasındaki ilişkinin sembolüydü²²⁰. Bu tanrıçaya hediyeler sunulmasıyla aynı zamanda annesinin küçük kızının artık genç kızlığa geçerek evliliğe aday olduğu da ilan edilmiş oluyordu²²¹. Diğer tanrıça Artemis genç kızları temsil eden bakire vasfının yanında, çocukların doğumu ve gelişimleriyle ilgili tutulmaktaydı²²². Bakire kızların yanında hamile kadınlar da bu tanrıçaya adak adarlar ve çocukları doğunca yada ölünce kendisine sunularda bulunurlardı²²³.

215. Plut, Demetr. 31.53 TLG cd rom.California 1990

216. Plut, Demetr, 14 , TLG cd rom.California 1990 ve P.Green, *Alexander to Actium*, 1993, s. 15 ve 49

217. Plut, Pyrr, 9 , TLG cd rom.California 1990 ve Green 1993, s. 126 ve 127

218. Polyb, XXII.20 , TLG cd rom.California 1990

219. Parke 1987, s.232

220. A. Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, 1978, s. 264

221. Vivante 1999, s. 232

222. a.g.e, s. 60 vd.

223. Parke 1987, s. 233 ve 272

Bilgelik, zafer gibi güçlü vasıfları taşıyan Atina devletinin tanrıçası Athena²²⁴, Zeus'dan doğma olduğu için patrial ideolojinin boyunduruğundadır. Yine de baş tanrının varisinin bir kadın olması ilgi çekicidir. Kadınların küçük törenlerle tapınımları dışında Athena için Panatheneia bayramları düzenleniyordu ki bunlarda çok sayıda kadın ve erkek ayrı şekilde kutlamalar yapıyorlardı²²⁵. Panatheneia bayramlarından yaklaşık 9 ay önce, 7-11 yaşları arasında, aristokrat ailelerden seçilmiş iki kız Athena için peplos dokumaya başlıyorlardı²²⁶. Panatheneia bayramında ise bu seçilmiş iki kız ritual düzen içinde üstlerindeki çocukluk elbise ve altın takılarını çıkartırlar yeni kıyafetlerini giyerlerdi. Bunun devamında yapılan törenle kutsal alandaki Athena heykeline dokunan peplos ve diğer kadınların diktığı giyisiler giydirilirdi²²⁷. Bu da çocukluktan genç kızlığa ve bir eş olma yoluna girmeyi sembolize ediliyordu. Klasik dönemde görülen bu tören aslında bu yaş grubundaki tüm kızları temsil ediyordu. Hellenistik dönemde ise Panatheneia bayramlarında yüzün üzerinde aristokrat ailelerden seçilmiş genç kızın kurban sunularında gerekli aletleri taşımakla görevli oldukları biliniyor ve bunlar "Kanephoroi" olarak adlandırılıyorlardı²²⁸. Panatheneia bayramlarına Atinalı ev kadınlarının da evlerinden çıkararak erkeklerden ayrı yerlerde seyirci olarak katılmalarına izin veriliyordu²²⁹. Hatta Hellenistik dönemde bu bayramlarda kadınların çeşitli yarışmalara girip kazandıkları ve ödül aldıkları bilinmektedir²³⁰.

Tanrıçalardan bir kısmı ise erişkin kadınların taptikları tanrıçalardı. Bunların başında ev/ocak tanrıçası Hestia²³¹, bereket tanrıçası Demeter²³², evlilik tanrıçası Hera ve kadın cinselliğini temsil eden Aphrodite²³³ gelmektedir. Özellikle genç kızlar düğün öncesinde Aphrodite'ye tapınımda bulunur adaklar adarlardı. Ayrıca festivallerde Hetairalar ve metresler de evli kadınlardan ayrı tanrıça için kutlamalar yaparlardı²³⁴. Evin ve evliliğin koyucu tanrıçası Demeter için ise, Atina'da yaz dönümündeki Skira, kış dönümündeki Haloa ve tam ortadaki Thesmophoria aylarında kutlamalar yapılıyordu²³⁵. Amaç evin bereketini ve dirliğini sürekli kılmaktı. Atina takvimindeki Zeus ile Hera'nın evlendiği ay olarak kabul edilen Gamelion

224. Erhat 1978, s. 71 vd.

225. Parke 1987, s. 40 vd

226. Pomeroy 1995, s. 76

227. Cambiano 1996, s. 106

228. Pomeroy 1995, s. 78

229. Vivante 1999, s. 235

230. Panatheneia bayramlarında İÖ 2. yy'da ödül kazanan kadınlar listesi için bkz. M. Lefkowitz-M. Fant 1993, s. 162 nr. 205, ref. IG II.23.13.9-15; 2313.60; 2314.50-1.G

231. Erhat 1978, s. 146

232. a.g.e, s. 92 vd

233. Erhat 1978, s. 45 vd

234. Vivante 1999, s.236,

235. a.g.e, s. 237-238

ayında ise aynı zamanda Şehir Dionysiası olarak bilinen Lenaia bayramı kutlamalarında tanrılara sunular yapılmakla beraber tiyatro oyunları da sergilenmekteydi²³⁶.

Atina'da kadınlar ve kızları dini festivaller ve özel kutlamalarda tanrı ve tanrıçalar için bir araya gelip hizmette bulunurlarken Lokris, Arkadia ve Kalauria'da kızlar henüz evlilik yaşında değilse tapınaklardaki rahip ve rahibelere yardım ederlerdi. Bununla beraber Lokris'de kadınlar ömürleri boyunca Athena tapınağına çeşitli şekillerde hizmet ediyorlardı²³⁷.

Sonuç olarak görülüyor ki; Kadın Hellas başta olmak üzere Ege havzasında İÖ 13.yy sonlarından itibaren Dor göçlerinin getirdiği patrial yapı içinde, yaşadığı yerdeki politik düzenin kendine sunduğu olanaklar çerçevesinde toplumsal yaşama katılabilmektedir. Farklı yerlerden ele geçen arkeolojik buluntular her dönem için değişen oranda kadının durumu konusunda fikir yürütmemize izin verse de, ancak doğrudan bilgi sunan yazılı belgelerin çoğunluğunun Atina'ya ait olduğunu unutmamak gerekir. Bu bulgu ve belgelere göre Arkaik ve Klasik dönemde ancak Kyros'un himayesinde yaşayan bazı Grek ve Atinalı ev kadınları yine de oikosun sürekliliğini sağladıkları için kendilerine yer edinip ve devletin yönetimine de dolaylı olarak katılmışlardır. Ev kadınları evin dışındaki toplumsal yaşama ancak dini festivaller, doğum, ölüm gibi olaylarda girebilseler de, şüphesiz dışarıdaki hayatta boşluğu kapatan kadınlar da olmuştur. Bunlar ilk etapta paraya ihtiyacı olan temizlik işleri, tarla işçiliği, sütannelik, ebelik, pazarcılık, gibi işleri yapan kadınlarla, erkeklerle ve erkeklerin bir arada bulunduğu toplantılarda hizmet veren Hetaira'lar, fahişeler, dansçılar, müzisyen kadınlar olarak karşımıza çıkarlar. Eğitim görmüş birkaç ünlü isim ise ancak aristokrat gruptan çıkmıştır. Hellenistik dönemle birlikte özgürlüğü artan kadınlar erkeklerin hamiliklerinden kurtularak, eğitim görmeye başlamışlar ve toplumsal hayat içinde artık yönetici, sanatçı, filozof, doktor, hatta bilim insanı olarak yer almışlardır. Görülüyor ki dönemlere göre toplumsal olaylar paralelinde kadının konumu ve katılımı şekillenmiş, kadınlar her konuda var olan yetenek ve zekalarını ancak erkeklerin belirlediği şartlar içinde ortaya koyabilmişlerdir.

Kısaltmalar ve Bibliografya

Antik Kaynaklar:

Aristot.pol: Aristoteles, Politika, (cev: M. Tunçay), 2001

Arr. anab: Arriannos, Anabasis, Thesaurus Linguae Graecae (TLG) CD Rom, California, 1990

Ath.: Athenaos, Deipnosophistai, TLG CD Rom, California, 1990

Demosth.: Demosthenes, Orations, TLG CD Rom, California, 1990

²³⁶ Parke 1987, s. 154

²³⁷ Cambiano 1996, s. 107

- Diod. : Diodorus Sicullus, Bibliotheca Historica, TLG CD Rom, California, 1990
 Diog.Laert, epigr: Diogenes Laertios, Epigramata, TLG CD Rom, California, 1990
 Hes. theg: Hesiodos, Thegonia (Hesiodos Eseri ve Kaynakları, çev. S. Eyüboğlu-A Erhat), 1977
 Hes. erg: Erga kai Hemerai-İşler ve Günler (Hesiodos Eseri ve Kaynakları, çev. S. Eyüboğlu-A. Erhat), 1977
 Hom. II: Homeros, İlyada, (çev.A. Erhat-A. Kadir), 1984
 Hom.Od: Homeros, Odysseia, (çev.A. Erhat-A. Kadir), 1984
 Liv.: Livius, Ab urbe Condita, (çev. H.J Hillen), 1991
 Plat. rep: Platon, Devlet,(çev: S. Eyüboğlu-A. Cimcoz), 1985
 Plin, nh, Plinius, Naturalis Historae, (çev. H. Rackham), 1947
 Plut. Ant: Plutarchos, Antonius, TLG CD Rom, California, 1990
 Plut. Agis: Plutarchos. Agis, TLG CD Rom, California, 1990
 Plut. Demetr.: Plutarkhos, Demetrius, TLG CD Rom, California, 1990
 Plut. Kim: Plutarkhos, Kimon, TLG CD Rom, California, 1990
 Plut. Per: Plutarchos, Perikles, TLG CD Rom, California, 1990
 Plut. Pyrrh: Plutarkhos, Pyrrhos, TLG CD Rom, California, 1990
 Plut. Them. Plutarchos, Themistokles, TLG CD Rom, California, 1990
 Polyb. : Polybios, TLG CD Rom, California, 1990
 Polyain. Strat: Polyainos, Strategematon, TLG CD Rom, California, 1990
 Thuk.: Thukydides, TLG CD Rom, California, 1990
 Xen. oik. : Xenophon, Oikomomicos, TLG CD Rom, California, 1990
 Lefkowitz-Fant 1993: M. Lefkowitz-M. Fant, *Women's Life in Greece and Rome*, A sources book in translation, 1993

Antik Tiyatro Eserleri:

- Aiskhylos, *Persler*, (çev D. Kalyoncu), 1968
 Aiskhylos, *Agamemnon*, (çev. A.C Emre), 1964
 Aristophenes, *Kuşlar*. (çev. A. Erhat-S. Eyüboğlu), 1988.
 Euripides, *Alkestis*, (çev. A.H. Tanpınar), 1943
 Euripides, *Hippolytos*, (çev. L. Kerman), 1949
 Euripides, *Medeia*, (çev. A.H. Tanpınar), 1943
 Euripides, *Hekabe*, (çev. H. Varoğlu), 1943,
 Sophokles, *Antigone*, (çev. S. Ali), 1941
 Sophokles, *Oidipus Kolonos'da*, (çev. N Ataç), 1941
 Sophokles, *Thrakhis Kadınları*, (çev. B. Kurt), 1941
 Sophokles, *Elektra*, (çev. A. Erhat), 1941
 Sappo, *Şiirler*, (çev. C. Çapan), İstanbul 1966

Modern Kaynaklar:

- Arias 1962: Arias, P.E, *Greek vase Painting*; , 1962,
- Blanck 1976: Blanck, H. *Einführung in das Privatleben der Griechen und Römer*, 1976
- Boardman 1980: Boardman, J. *Schwarzfigurige Vasen aus Athen*, 1980
- Boardman 1981: *Rotfigurige Vasen aus Athen-Die archaische Zeit*, , 1981
- Boardman 1991: *Rotfigurige Vasen aus Athen-Die klassische Zeit*, , 1991
- Brödner 1989: Brödner, E. *Wohnen in der Antike*, 1989
- Clauss 1983: Clauss, M. *Sparta*, 1983
- Cambiano 1996: Cambiano, G. *Mensch Werden, Der Mensch der griechischen Antike'de*, 1996, s. 98-139
- Çelgin 1990: Çelgin, G. *Eski Yunan Edebiyatı*, 1990
- Doumas 1994: Doumas, C. "Cycladic Art," *The Dawn of Greek Art'da*, 1994, s. 31-129
- Ekschnitt 1993: Ekschnitt, W. *Die Kykladen*, 1993
- Erhat 1978: Erhat, A. *Mitoloji Sözlüğü*, 1978
- Friedell 1988: Friedell, E. *Kulturgeschichte Griechenlands*, 1988 (5) Fuchs, W, *Die Skulptur der Griechen*, 1993(4), s. 155 vd.
- Gehrke 1990: Gehrke, H.J *Geschichte des Hellenismus*, 1990
- Green 1993: Green. P., *Alexander to Actium*, 1993,
- Gschntzer 1981: Gschntzer, F. *Griechische Sozialgeschichte*, 1981
- Iakovides 1994: Iakovides, S.: "Mycenaean Art", *The Dawn of Greek Art'da*, 1994, s. 219-291
- Jones 1986: Jones, A.H.M *Athenian Democracy*, 1986 (3)
- Lacey 1983: Lacey, W.K *Die Familie im Antiken Griechenland*, 1983 (2)
- Lefkowitz-Fant 1993: Lefkowitz, M. - Fant, M. *Women's Life in Greece and Rome*. A sources book in translation, 1993
- Osborne 1996: Osborne, R. *Greece in the Making 1200-479 BC*, 1996
- Parke 1987: Parke, H.W. *Athenische Feste*, 1987 (2)
- Pomeroy 1995: Pomeroy, S.B, *Goddesses, Whores, Wives and Slaves*, 1995 (2)
- Redfield 1996: Redfield, J. "Homo Domesticus", *Der Mensch der griechischen Antike'de*, 1996, s. 180-218
- Richter, 1965: Richter, G.M.A, *A Handbook of Greek Art*, 1965,
- J. Sakellaris 1994: Sakellaris, J. "Early Art" , *The Dawn of Greek Art'da*, 1994, s. 13-30
- S. Sakellarakis 1994 : Sakellarakis, E.S. "Minoan Art," *The Dawn of Greek Art'da* 1994, s. 131-217
- Schuller 1980: Schuller, W. *Griechische Geschichte*, 1980
- Schuller 1995: Schuller, W. *Frauen in der griechischen und römischen Geschichte*, 1995

Vivante 1999: Vivante, B. "Women in Greece", *Womens Role in Ancient Civilizations'da*, 1999, s 220-256

Volkmann, H. "Olympias", *der Kleine Pauly*, 4. 1979, s. 288-289

"Berenike"ve Berenike II"ve "Berenike III", *der Kleine Pauly*,1, 1979, s. 863,864

"Arsinoe I"ve "Arsinoe II", *der Kleine Pauly*, 1. 1979, s. 611

"Kleopatra I"ve "Kleopatra II"ve "Kleopatra III"ve "Kleopatra VII", *der Kleine Pauly*, 3., 1979, s. 247, 248, 249

"Apama", *der Kleine Pauly*,1, 1979,s. 418

Williams 1993: Williams, D."Women on Athenian Vases.Problems of Interpretation", *Images of Women Antiquity'de*, 1993

Levhalar:

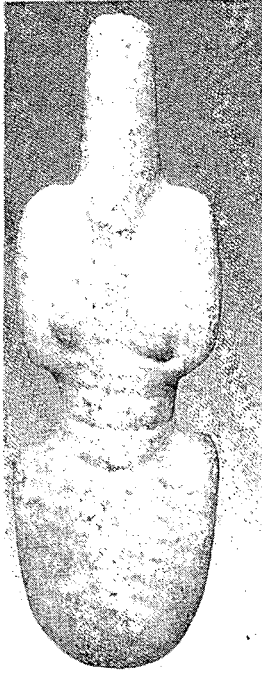
L-I. Kadın idolü, Naksos İÖ 3000: J. Sakellaris, Early Art, *The Dawn of Greek Art'da*, 1994, levha 43

L-II. Kadın idolü, Naksos İÖ 2600-2500: J. Sakellaris, Early Art, *The Dawn of Greek Art'da*, 1994, levha 70

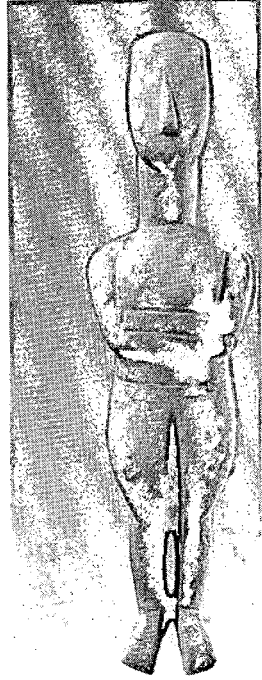
L-III. Ayia Triada lahdi, ritual sahnesi, E.S. Sakellarakis; "Minoan Art", *The Dawn of Greek Art'da*, 1994, levha 98

L-IV. Geç Korinth dönemi, Destekli Krater, Üç Güzeller ressamına ait, üzerinde gelinin baba evinden koca evine götürülüşü resmedilmiştir. Museo Gregoriano Etrusco-Vaticano, envanter no: 126, Arias 1968, levha XI

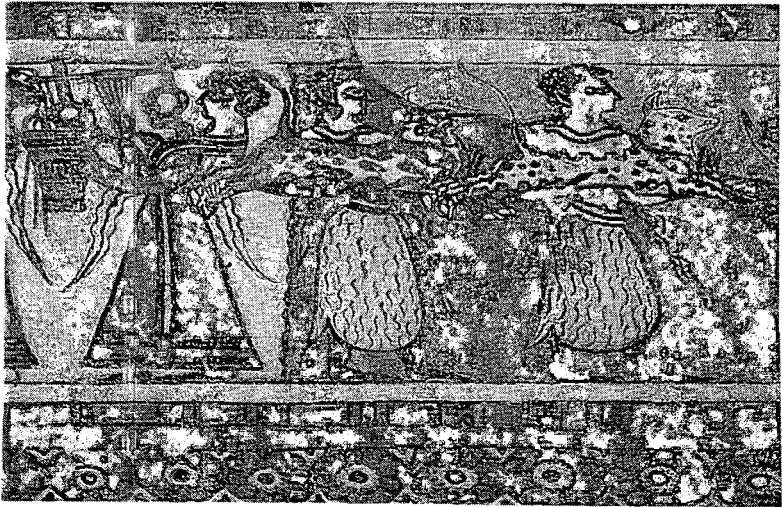
L-V. İÖ.3. yy'la ait, Tanagra üretimi terracota, yazı yazan genç kız figürini. Hermitage Devlet Müzesi , envanter no: G. 427, Suslov 1994 , Müze Kataloğu, levha. 5

L. I

L. II

L. III

L. IV

L. V